

Abzexe ŧeqojır

KOCA ABDZEH AVCISI

Ćeraŧe Tėmbot

Рассказ (Öykü)
Çeviren: Açumij Hilmi
Düzenleyen: Muhammet Yaŧar Arslan

Cambolet yişew Boletiko pşixeme mımaćew yaxetiğ.

Boletiko beyleri arasında çok sayıda Cambolet isminde bey vardı.

Aw te miş ziguğu kışıtş'ışt Camboletıpşır yijre Boletikome yaşışığ — Kırım hanım léć yiew, neğoy werdişri aş yie yilew xı Şü'ışe uşöm yetekoćığew usxew zışıtığe léhanım maqo aş yılaipse.

Fakat bizim bahsedeceğimiz Cambolet, Kırım hanının nüfuzlu ve üç Nogay uruğunada hakim olduğu, Karadeniz sahilinde keşif oldukları döneme kökeni uzanan eski Boletiko beylerindendi.

A Camboletıpşım yizeman Abźaxe zı Í'ı değı gore yisığew kaojı, Ğuc'ıps yişew. Yikebar zerahew, yidewş çijew ow şıtığ. Şxonçewew şerıwe belahew yişe raoştığe.

Bu Cambolet beyin döneminde Abdzah'de Ğuç'ıps isimli iyi bir adamın yaşadığı da anlatılıyor. Onun istihbarı nakledilip, medhusenası uzaklarda dahi iştilirdi. Adı alamet atıcılığı-nişancılığı ile anılıyordu.

Şıpke, abźaxeme şxonçewabe yaxetiğ. «Abźaxer pseğew, şapsığer seşxoğabz» yaloy şıfme yaxelığ.

Gerçekten Abdzehlerin arasında çok sayıda iyi atıcı vardı. İnsanlar arasında 'Abdzahe hedef vurucu, Şapsığ kılıçla kesendir' sözü yaygındı.

Aw mıdre Ğuc'ıps yipseğewaće Abźaxemi şağeş'ağow şıtığ: yişxonçipe zıfıgepsığem témıfağew huğep yaoştığe.

Fakat bu Ğuç'ıps atıcılığı-nişancılığı ile Abdzahe'de dahi hayret uyandırırıldı; 'Tüfeğin namlusunu yönlendirdiği hedefe denk getirmediği çıkmadı' derlerdi.

Yipseğewağew yımızakow, yil'ıgere yişıfıgereće yıpşe wımıqojınew, yiguşii şerıwew, yiuagiy yığeşıpkejew yikebar uştığe. Sıdmi Ğuc'ıps Abźaxe Íteşxo şıfaş'ew, yiuage şıpxıćew şıtığ.

Nişancılığının yanı sıra, erliğı ile insancılığıyla yetiştirilmez, isabetli kelimeleri, verdiği sözü gerçekleştirmesi ile de namı yaygındı.

A Ğuc'ıps yikebar ćemguyéxemiy kalımiesı ħuniya — Abźaxemre ćemguyémre yac'ıgu ğunapke zepilığ,— Camboletıpşımıy ar zexixıştığe. Aş yehıl'ağew, yej Camboletiy mızew mıteş yiguşie mırew yaxığaow şıtığew kaojı: «Se yanahew zibleğagere zihaceğure sızıfayer Ğuc'ıps arı».

Ne ise de Ğuçıpsın namı ćemguyey'e de ulaşmasa olmazdı Abdzahe ile ćemguyey toprakları birbirleri ile sınırdaştı, -Cambolet beyde (onun hakkında söylenenleri)duyuyordu. Onunla alakalı olarak Camboletin kendisinin de konuşmalarında sıkça (duyururcasına) ; 'Ben en çok Ğuçıpsın misafirliğini yakınlığını istiyorum' dediğini söylüyorlar.

Camboletıpşım arew abźexe şeqojım yibleğage fehuapsew yıow, yiguşie zeraxığaoştığemće gurışe şef yiağ.

Cambolet beyin bu şekilde yaşlı Abdzahe avcısının yakınları arasında yer almasını arzuladığını söyleyerek, konuşmalarında duyurmasında gizli bir fikre de sahipti.

Ćemguyéxer Adıge xekúmće pıym yanah yikéapem usıǵex. Mongolıze maşexem yaquaǵew şıtıǵew, nah yıwııoće, kırım han, neǵoy hanxeri şıyabǵew zerıtıǵe yıjıgum fızeuxıǵe c'ınalem şısıǵex, Lab nıep ğunepke pıtaǵew yapeulıǵer. Te zıguǵu ketş'ıre léhanmı Labe şıwblaǵew Pşize adrıćım, Tén uşö nesew, Pşizeus neǵoy werdar yısıǵ. Aş adcı, Ténre Borisfénre (Dnépr) yazfagu Cambulak neǵoy werdar yısıǵ. A werdaxer Kırım hanıǵom yepxıjıǵaǵex.

Ćemguyeler Ćerkesya'da düşmanın en kolay el atabıldıǵı yerde yaşıyorlardı. Ćekirge sürüsü gibi Moǵol ordularının uğrak yeriye daha sonraları, Kırım hanı ve Nogay hanlarının azgın atlar misali buldukları bozkıra açılan arazide yaşıyorlardı, onların önünde istihkam namına sadece Labe (nehri) vardı. Bizim bahsettiğimiz dönemde Labe'den, Pşize (Kuban nehri)nin diǵer yakasından Don (nehri) kadar Kuban Nogay Uruǵu yaşıyordu. Onun da ardında Don ve Dınyesper (nehirleri) arasında Cambulak Nogay uruǵu(kabile) yaşıyordu. Bu uruǵlar Kırım hanlıǵına baǵlıydı.

Şıpke, Labere Pşizere yazfagu yısıǵe neǵoyxer, ğuneǵu xabzew, Adıgexem nah kaxahew, yaxecew, Adıge xabziy Adıge şüaşıy bećayew yaxehaǵew, pıyızecé kyaqun şınaǵor şımıew şıtıǵ. Aw nah uzıǵe neǵoyxem yaže kızéjerem, Lebedes neǵoyxem perıwehünćew kaqoşırıćew şıtıǵ. A yıjıgum kićire že hun-ćaqoxemće Ćemguyér yapere ké'apew şısıǵ.

Gerçekten de, Labe ve Pşize (Kuban nehirleri) arasında yaşayan Nogaylar, komşular arasında adet olduǵu üzere, Ćerkeslerle gidişip gelişıyorlardı, Ćerkes geleneǵi ve kıyafetlerini de oldukça yoğun (bir şekilde) almışlardı, (bu yüzden) düşmanca ordularla (Ćerkeslere) saldırmalarından korkulmazdı. Fakat daha uzakta (bulunan) Nogayların orduları gelmeye başladığında Labe bölgesi Nogayları arasından hiçbir engele takılmadan geçebiliyorlardı. Bu bozkırdan gelen yağmacı orduların ilk ulaşabildikleri yerde Ćemguyeler yaşıyorlardı.

Arew pıyızér kyaqow mefayer kızafıkoćırem, ćemguyépşxer epı'eǵuće zışıǵuǵınıy yaaǵep. Adıge lépkew nah quac'e zieme yaşışew yağuneǵuxer bjediǵuxer arı. Aw bjediǵupşxer, pşıxem zeryaxebzaǵew, Boletıkome yanekokoǵow, kyaheǵuşüǵow şıtıǵex, ćemguyépşxer pıym zerıphow qoc'ace huxeme, yaguapeştıǵe nah, yacaǵoştıǵep.

Bu şekilde düşman orduları geldiğinde, kötü günler bastırıldığında, Ćemguye beylerinin yardım için güvenecekleri (kimse de) yoktu. Adıge toplumlarından daha güçlü olanlarından Bjeduǵlar komşularıydı. Fakat Bjeduǵ beyleri, beylerin geleneǵi olduǵu üzere, Boletıkolarla rekabet ediyor, hinlikte bulunuyor, Ćemguye beyleri düşman tarafından yağmalanıp güçsüz kalırlarsa, üzüleceklerine memnun kalıyorlardı.

Arı paqoşı, yej Boletıkome yatećıǵew, zelepkeǵuxew çile zırızxer zı'e yıléw pşıǵo şıquxew Ćemguyé dedem yısıǵexeriy yejıxer zereşxıjıştıǵex, zehorşerıştıǵex — axemi a pşı jalımeǵe xabzer yaxelıǵ, axeri zır zım epı'eǵow psınćew fınesıjınxew şıǵuǵıǵuayew şıtıǵ. Şhac yej yıpşıǵo şheguǵum pılıǵe nah, Adıge lépkım kyahul'eştım yıguǵu pılıǵaxexep.

Bundan da öte, Ćemguyede bulunan Boletıkolardan türemiş, kendi soydaşları olan, birer köye hakim küçük beyliklerde birbirlerini yiyorlardı ayrıca kendi aralarında entrika içerisindeydiler – onlarda da beylerdeki o zalımane anane vardı, onlarda ivedilikle yardım beklemek için güvenilir deǵıllerdı. Ćerkes ulusunun başına gelecek olanla ilgilenmeden her biri daha çok kendi başını, kendi beyliǵini düşünüyordu.

Adıge lépkım thamıcağo kéhul'eme, lépkı zexeéz yamış'ew, epi'eğow kafinesı zixebzağexer şapsığexemre abzáxexemre arıge. Pşı zimıew yej narodım yizexeş'ıcı téwfağew zixeku ofxer zézğaçoştığer yanah Adıge xekuşxuitur arı.

Çerkes ulusu bir felaketle karşılaştığında, toplum ayrımı yapmadan, yardım ulaştırma geleneğine sahip olanlar Şapsığlar ve Abdzahlardı. Beyleri olmadan, halkın kendi kavrama yetisi üzerine memleketlerinin işlerini yürütenler bu en büyük iki Adıge memleketiydi.

Arı şhay, cémguyéxem şapsığexem yaepi'eğu yafeeğuwacew şıtığ — bjedığupşxer ape'usığex.

Fakat, Çemguyelere Şapsığların yardımını ters kalıyordu – Bjedüğ beyleri aralarındaydı.

Aş tétew, mefayer kızyaqurem, cémguyépşxeriy epi'eğuce zışıguğın zakow şıağer Abzáxer arı. Yétani, Abzáxer yanah lépkışxew yıcıy yanah qoc'eşxew şıtığ. Guzejöğü zihurem, Abzáxem şıwzemiý lesızemiý zewel'ı min şećım nes kığewçün yilećıştıge.

Çemguye beylerinin, bu minval üzere, kötü günlerle karşılaştıklarında, yardımlarına güvenebilecekleri sadece Abdzahlardı. Bunun bilaheresindeyse Abdzahlar en büyük ve güçlü toplumdular. Dara düşüldüğünde, Abdzahya (Абдзахэм kelimesi burada bölge-memleket ismi olarak kullanılmış. Abdzah, Şapsığ gibi isimler aynı zamanda memleket ismi olarak kullanılmış. Abdzah, Şapsığ gibi isimler aynı zamanda memleket ismi olarakta kullanılabilir. Örneğin 'Abdzehe gittim' cümlesi metnin geneline nispetle değerlendirilir; ya 'Abdzah (olan kişinin yanına) gittim' yada Abdzah(ların memleketine, Abdzahya'ya) gittim' şeklinde anlaşılır.) gerek süvari gerek piyade askeri olmak üzere 30 bin kişi çıkartabiliyordu.

Abzáxer zıećalhanew ye zıfağeorış'enew cémguyépşme yaquac'e kıştığep, yalećıştığer kadehume,— abzáxexer blağe yaş'ınır arı. Çemguyépşxer rénew abzáxexer blağe zeraş'ın amal lıhıw pılığex. Arı şhey, Adıge şıf lépkım thamıcağo kéwal'eme, pşıme yae yılmi, epi'eğow kızerafehurem nemıćıremće, abzáxexem pşıme of kadryaenew feyağexep, kyapıyıştığex. Pşı jalımxeme lıye zeraxre şıfxem yaşışxer mımaćew şeyéğezıpeće abzáxeme yaqol'ejew şıtığ.

Çemguy beylerinin Abdzahyayı ele geçirmeye veya idareleri altına almaya güçleri yetmiyordu, yapabildikleri o da olursa; Abdzahleri kendilerine yakın (dost-akraba) kılmaktı.

Çemguy beyleri daima Abdzahleri (kendilerine) yakın kılıcı olanakların arayışı içindeydiler. Abdzahlar Çerkesler bir felakete uğradıklarında, beylerin elinde olsalar bile yardımcı olurken başka hususlarda beylerle ilişkilerinin olmasını arzulamaz onlara hasımlık ederlerdi. Zalim beylerin aşırılık gösterdiği insanlardan az sayılmayacak kadarı başlarını kurtarmak için Abdzahlara sığınarlardı.

Arew, blağe zeraş'ın amalew, abzáxexem pır kaaxınew cémguyé werkxer bere yıwj yihăğex. Karatığep. Yéj cémguyéxemiý pır yaratınew abzáxeme yaraóıy şhay — yaaxığep. Sıd amal kıramıhıjemi, abzáxexer kıdahıxın yalećıştığep.

Onlara yakınlık kurmak için Çemguy soyluları Abdzahlardan p'ur (evlatlık-Türkçede tam karşılığı olmayan bir deyim. Anlamı 'yetiştirmek-yetiştirilecek olan kimse'dir. Aileler birbirlerinin çocuklarını alıp belli yaşa gelene kadar yetiştirirlerdi. Böylece iki sülale-aile arasında bir yakınlık inşa edilmiş olurdu. Yetiştirilecek bu çocuğa p'ur denilir) edinmek için çok uğraş vermeye başladılar. (Abdzahlar onlara p'ur) vermediler. Çemguyler kendileri de Abdzahlara p'ur vermek istediklerini söyleseler de, onlardan da almadılar. Nasıl bir olanak aradıysalar da Abdzahları kazanamıyorlardı.

A gurişe deder zıdı'ıġew, Boletiko pşı áale gore, Ayteçiko Aslanbeç, abzexe pşaxe yepselihoğagew kaoteji. Pşaxer Çetaweme ya Hesas arıġe, pşexe deġuce zışe paloy Hıdıjı desıġ.

Böylesi fikirlere sahip olan Boletiko beyzadesi, Ayteçiko Aslanbeç'in bir Abdzah kızı ile flört etmeye çalıştığı da anlatılır. Bu genç kız, Hıdıç'da yaşayan, 'iyi bir kız' namı ile anılan Çetavo'ların kızı Hesas'dı.

Pşı áaler yişipke dedew yepselihow zehum, pşaxem kırıuaġer arı:

— O wişipkeme, seriy şipker wes'on: sıbdeqoştep.

Beyzade, gerçekten ciddi niyetle flört etmeye başlayınca, genç kız şöyle yanıtladı;

— Sen ciddiysen, bende gerçeği söyleyeyim; sana varmayacağım.

Pşı áele paġem ar leşew yiġeş'eġuaġ: Cemguyé yimızakow, Bjediġuiy pşaxew ape zıfış'ırer guş'üew kıdeqonew zışıguġıjew, mı abzexe fekolı pşaxer kıdemıqonew yeo!.. — Sıda wıkıcızdemıqoştır? — yevupc'ıġ ar yiġeş'eġuapew.

Fahir(kendini beġenmiş) beyzade buna çok hayret etti.

İyice hayret etmiş bir şekilde; '-Neden bana varmayacakmışsın ki?' (diye) sordu.

— Sıdıbdeıqoştır,— kırıuaġ pşaxem,— werce se sıkéquştep, seri we İ'ı wısfehuştep. Se İ'ı sfehuştır zıfeden fayer: yişxonçre yişü'ıanere zedyı'ıġew pçenaqo qow, zewe guzejöġu kızıhurem, yişü'ıane yiġetılme, zawem qow, yı-upş'exer ġınıuġom yiġewşü'ışıġew keqojew, yilejiġe of yıwj yihajew — caş fed se İ'ı sfehuştır.

Genç kız; 'Benim sana varmama sebebim, sana ben uygun gelmem, sende bana koca olmazsın' dedi. Bana koca olacak olan; tüfeġi ile kazmasını bir arada taşıyıp çapa yapmaya giden, savaş veyvalası koptuġunda, kazmasını bırakıp savaşa gidip, dudakları barut dumanıyla kararmış şekilde geri dönüp ürünün başına geçen birisidir. Bana koca olacak böyle birisidir.

Aş yehı'ıaġew mirew weredımiy xalıhajiġaġ: Hıdıjı çaper zeliweġenef. Dote nefir bġewcıtejıġ, Hesese dax.

Bununla alakalı olarak türküye de şöyle konuldu;

Hıdıç yamacını (sen) aydınlatıyorsun.

Sayın Dote'yi de utandırdın, güzel Hesas. (Burada Çerkesçe ile sanatsal bir anlatım söz konusu, Çerkesçe'de NEF kelimesi aydınlık-ışık anlamına gelirken, insanların ismi ile birlikte kullanıldığında beyim, haşmetlim, yüce sıfatına da dönüşür. Örneğin İnal Nef; Yüce İnal'da olduġu gibi. Aristokratların ismini tamlayan sıfat olarak ta kullanılır. Böylece 'Sayın Dote'nin 'sayın' olmadığını göstererek onu utandırdın deniliyor.

Boletiko Camboletiy abzexe şeqo şerıom feġahıġew şıthı guşıew xiġaoştıġemi a gurişe şefir kolıġ. «ġuc'ıipse Abzaxe şalıte, yıorer abzaxexeme yaxezaġe. Yéj yiuy wase fész'ıjı, yeġeşıpkeji, şıfıġ zıfaorem pıġenaġew pılme yaşış. Arew zıhurem, blaġe yış'ew, tınce kıdixıxeme, mefaye kıfaqow yeġezıpe ziferem, Abzaxece kıcew epeġu kılıġeesınım wışıguġınew şıt»,— zıfionım fedem yegurişeştıġe Camboletıpşır.

Boletiko Cambolet'in ünlü Abdzah avcısına dair konuşmalarına sokuşturduġu şeylerin ardında da işte bu gizli fikir (hep) vardı. Cambolet bey 'ġuçıps'e Abdzahyada saygı duyuluyor, sözleri ise Abdzahlara münasip geliyor. Kendi sözüne de deġer veriyor, yerine getiriyor, insanlık denilen şeye yapışmış olanlardan. Böyle olunca, kendine yakın kılıp hediyeyle onu ikna edip, başına kötü günler uğrayıp zor duruma düştüġünde Abdzahya'dan yardım ulaştıracığına da güvenebilirsin' gibi zeheplere sahipti.

Aştew dunayer yeqoóize, Camboletıpşır zeneguyéştığe mefayer kífikoóıǵ. Ar yej zides çileşxor Labe pemıçıjew Ferze uşö usıǵ. Zı bjihepe pçedij gorem, nefşeǵo mezaxem, neǵoy žeşxo Labe kızıperıóı, Camboletım yiçile kıpewçüǵ.

Dünya böyle dönerken, Cambolet bey'in bir gün geleceğini düşündüğü kötü günler de önüne geldi. (Cümlede 'Ar-O' işaret zamiriyle bahsedilen şey gelen kötü günler –şeyler olduğu için 'O' yerine kast edileni göstermek üzere 'gelen' kelimesini kullandım)

Sonbaharın ilk zamanlarından bir sabah, şafak alacakaranlığında, büyük bir Nogay ordusu Labe(nehrini) aşıp, Camboletin kasabasının önüne konuólandı.

Nefşaǵom dej neǵoyızem yızepese siraskırım yil'ıqoxeriy kesıǵex — nebgrış, Adıgabze yış'ew zı telmaş yapl'ew. Siraskırım wınaşöw Boletıkopşım kıfıǵewçürer kırıauaǵ: «Pşaşew şe, áalew şe. Şı min, bılımıshewiy aş fediz. Pçihe nes ar zarımıtıce, yiçile zeraphoşt. Aw zawece yapeǵoóınew zıǵehazırew féjaǵew gu kızerełatew, pçihemi naǵesıştıp — çılem kıtıyewestıtıx».

Gün aǵırımı sıralarında Nogay ordusu komutanı serasker'in elçileri de geldiler; üç kişı, dördüncüsü ise Çerkesçe bilen tercüman. Seraskerin Boletıko beyine verdiği ultiमतom; '100 delikanlı, 100 genç kız, 1000 at ile bir o kadar sığır. Akşama kadar bunları vermediğinde köyünü yağmalayacaklar. Bunun yanı sıra savaşarak karşılık vermek üzere hazırlandığını anlarırsa akşama kadar da beklemeyecekler – köye saldıracaklar'

Neǵoy Í'ıqoxem yadeguşıfefece, Cambolet yiwerkxemiy kebar kıfahıǵ: çılem şış şıf zırızme yej yagukeóıce psıncew şıme zaraží, çile ğuneguxem mekeǵeow nesınxew yejeǵaǵex. Aw yejeǵe pstewmiy kaǵezejıǵ — ğogu ğezepe pstewriy neǵoy şıw kúpme péwbıtıçıǵew kıc'ecıǵ, kaqorer kıdaǵahe, decın zıorer daǵecırep.

Nogay elçilerle konuşurken Cambolet'in baykolları da (burada kullanılan vork kelimesi asaleti anlatan 'soylular' anlamından ziyade eski Türkçedeki 'baykol-ayan' anlamında) (yeni) bilgiler ulaştırdılar; köyden bazıları komşu köylere bilgi ulaştırmak için yollandılar. Fakat yollanan herkes geri döndü – bütün yol ayrımlarını Nogay süvari grupları tutmuş, gelenleri içeri salıyor, çıkmak isteyenlere müsaade etmiyorlar.

Cambolet guzejöǵuşxo xefaǵ. Neǵoyızew çıjece zıxepłagemre yej kıkıoóınew zışıǵuǵın yıleçıst zemre zerılıti, zıcıy yapewçün yımıleóınew yıleǵuǵ. aşece wızendıǵe werkew yier be hırep. Cemguyé fekol'ew kınaǵeriy bep, Bjedıǵu fedep. Fekollxer nah maóeme, pşımce nah gupsefıǵu, arı yej Camboletiy fekolxer pşıl'ew yış'ınew cıpılıǵer. Aw zewe yeǵezıǵo zıhurem, yanah zeweqo pıaşexer fekolxer arı. Axer yej cı yımaó, aşew yaecelrıy hatep — fekol'ıme aşe zeraecımıǵelınım yej Camboletıpşırıy fesakew pılıǵ.

Cambolet büyük telaşe kapıldı. Uzaktan gözlemediği Nogay ordusu ile kendisinin toplayabileceği orduyu kıyaslayıp, hiçbir şekilde onlara karşı duramayacağını gördü. Silahlı vorklerin-baykolların sayısı çok değil. Cemguyya'da kalan fekol'lerin sayısı da çok olmuyor, Bjeduǵya gibi değil. Beyler için fekol'lerin (köylü-işçi sınıfı) sayısının az olması daha rahat, işte bu yüzden Cambolette fekol'leri köleleştirmek için uğraşıyordu. Fakat zorlu bir savaş olduğunda en keskin-sert savaşçılar fekol'lerdi. Şimdiyse fekol'leri azdı ve ellerinde de kayda değer silah yoktu – Cambolet bey fekol'lerin elinde silah bulunmamasına kendisi özenle dikkat ediyordu.

Şıfew yiem yinahıber pşıl'ı. Axem aşe yaenew fıtıǵexep, qo, zereşeqonxew şabze, mayıtexer zie zırızxer yaxetmi, ariy tıǵuǵece zerahe.

Elindeki insanların çoğu köle. Onlar silah bulundurma özgürlüğüne sahip değillerdi, hımm, aralarında bazılarında avlanmak için gizlice-çalarak birer-ikişer yay ve tebere (ufak ağızlı bir nevi balta) sahip olanları da vardı.

Yétani, Ćemguyé xekum quac'ew yılır kıtnew yiĝo yifenew şıtıĝemi, çıle zırızme ades pşı-Í'ekoleşxer zır zım yepiyijıx, zefeşelaşxex — axer zedébĝaew zedebĝezewenır nah kinij, şhac yıpaćeće yıkudıyışt. Axem yaşışew zıfepheşaĝı, liye zerixıĝıy yaxet — mefayem axer kıepiejınım şıĝuĝıĝuay.

Bunun yanı sıra Ćemguy memleketi sahip olduĝu gücü göstererek ayaklanabilse bile, birer-ikişer köye hakim bey-ayanlar birbirleri ile hasımlık güdüyor diş biliyorlar – onların dayanışıp birlikte savaşmalarını sağlamak daha da zor, herkes (her şeyi) kendi tarafına çekmeye çalışır. Bunların arasında sert davrandıĝı, kötülük ettikleri de var – kötü günlerde onların yardımcı olacağına güvenmek te zor.

Bjedıĝupşıxem make yariĝeun yılećınew şıtıĝemi, axeriy ş'exew epıeĝuće kıliesıxem wışıĝuĝınew şıtep, kıliesxemi, zaĝegujöni, yiçile aşxıĝe wıj kınesxemiy arı nıep — afed axem yahorşeriĝe ş'ıcer. Yétani, bjedıĝupşıxemre yej Camboletıpşımre yanahew guhegıj zefıryaew zızeheram lehan dedem neĝoyxem zıkıtıraĝefaĝ — yiofıxer zıtétım leniko pstewmiy şıĝuazew axeme wahter kıxaxıĝen faye.

Bjeduĝ beylerine haber verme olanaĝına sahip olsaydı bile, onlara da çabucak yardıma gelecekleri konusunda güvenilmezdi, gelseler de, gecikip, köyü yenildikten sonra anca ulaşırlardı – onların hinlikleri böyleydi.

Bunun yanı sıra Nogaylar (kuşatmalarını) Bjeduĝ beyleri ile Cambolet beyin birbirlerine en kırgın olduĝu döneme denk getirdiler. – Onlar içinde bulunduĝu her türlü duruma vakıf olarak bu zamanı seçmiş olmalılar.

Xecıjıpe zakow kıfanerer — konthew neĝoyxer kızcédewrer arıtınır arı. Arı şhay afediz şıfısha pçaĝe, pşaşere ćalere yıtınew zıhurem... Şımre bılımımre ofep, aş kéĝezeĝıĝuaye hunxep. Aw pşaşexemre ćalexemre kalıpxınew zıhurem... Cırece pşım yioştım kéjex, xecıpe gore kıĝotınım paplex. Aw yapşaşere yaćalere katraxınew zıfėjeerem... Pşım yioremiy kıpımılıxew, yejxem zıkacetın, şhac yışagu şızawew kıraĝejen.

Ona kalan tek çıkış yolu (ise) – Nogayların istediĝi ganimeti-haracı onlara vermesiydi. Öyle olmasına rağmen, bu kadar insanı, delikanlı ve kızları verecek olursa... At ve mal (sığır) işten bile değil, bunlara (insanları) ikna etmek çok zor olmaz. Fakat (onlardan) çocuklarını ve kızlarını alacak olursan... Şimdilik beylerinin söyleyeceklerini, bir çıkış yolu bulmasını bekliyorlar. Fakat çocukları ve kızlarını ellerinden almaya başlarsa...Beylerinin lafını takmadan, kendileri ayaklanıp, herkes kendi bahçesinde savaşmaya başlar.

Camboletıpşır guzejöĝu ĝupşıseĝuayem xefaĝ. Mew yış'ımı, nemıcew yış'ımı, yiçile xequade, yej yışhaćıy xeqodenćıy mehu. Sıdew yış'ıxen, sıd amal?!

Cambolet dar durumda, zor düşünölesi bir hale düştü. Öyle yapsa da, başka türlü yapsa da, köyü yok oluyor hatta kendisi bile ölebilir. Ne yapabilir, nasıl bir imkan (bulabilir ki) ?!

Neĝoy Í'ıqoxem yaoće-ş'ıćexemće, yaže meş'üe uĝoxer şhaşıtew ĝumećıĝonçew zeretışıĝemćı, Cambolet gu İtaĝ: neĝoyxeri zewenım fablexerep, konthı fayexeş, yaećaheme ućijıştıx. Yaže quac'e yışınaĝoće raĝewçöl'eni, zıfayé konthır zewençew yaratınım şeĝuĝıx.

Cambolet Nogay elçilerin konuşmalarından –davranış şekillerinden, ordularından sıkıntı duymamacasına dumanı tüten ateşler yakmalarından anladı ki; Nogaylar da savaşmaya çok

hevesli değiller, ganimet-haraç istiyorlar, elde ettiklerinde ayrılıp gidecekler. Onların gücü karşısında (onları) dize getirip, istedikleri haracı-ganimeti savaşmadan vereceklerine güveniyorlar.

Ař dejım Camboletım gukeć yış'ıę: sıd ewbı-tıpe yış'ımı, sıd wışhağu kığotmi, yaıeumi-kyale-ujmi, zedeguşıenım, yadewenım zırıęewćıhařt, xetı yış'era, xecıjıce amal gore kığotıncıy mehu ye zemıjeğexe epıeğu kıfıkoćıncıy mehu...

Bunun üzerine Camboletin aklına, nasıl bir bahane bulursa bulsun, ne gibi bir tutanak elde ederse etsin, yalvaracaksa da yakaracaksa da, müzakereyi, iddialaşmayı uzatabildiği kadar uzatacak, kim bilir, bir yeni çıkış yolu da belki bulur belki de hiç beklemediği bir yardımda kendisine ulaşır...

Ar yıgurıřew, Íıqoxem neřüeř'ıřxew haćeęo xabzeće yapeęoćıę, Íeu řöwbzegu zafiř'iy, névuř pçedij nes pále kıratınew yaıeuę. Zexebane kixemıcnım paye, řıfme ofir zitétır yagurięeon faye zıfionım fedew wıřhaęuxer yapıęewçüiy Íıqome yięoće yarięeřtaę, siraskırım raojınew zećeqojıęex.

Bu fikirle, elçileri göz boyayıcı bir konuksama ile karşıladı, kendini tatlı dilli ricacı kılıp, yarın sabaha kadar süre vermeleri için rica-minnet etti. Saldırışma olmaması için, insanlara durumu kavratılabilmek gerekir gibi bahaneleri de ilave edip elçilere bunun uygunluğunu kabul ettirerek seraskere söylemeleri için uğurladı.

Sıdew ĥumi, névuře pçedij pálem neğoy zepaşer kéwçöl'ağ.

Nasıl olduysa da, Nogay ordusu komutanları yarın sabaha kadar süre tanımayı kabul ettiler.

Cambolet werk Íıjı wıpc'ejeğow yiexer yıwęoyı yadeguşıağ. Aw axemi xecıpe zi kağeleğoşüğep. Kaoęe zakor: sıdew ĥumi, sıd amalımı nebgre zı-tuř, çeř mezaxem neğoyme yaqoşıriğecını, ćemguyé çılağome make yariğeunew arı.

Cambolet danıştığı yaşlı baykolları (vorkları) toplayıp onlarla konuştu. Fakat onlar da bir çıkış yolu gösteremediler. Söyleyebildikleri tek řey; nasıl olursa olsun, birkaç kişinin gece karanlığından istifade ederek Nogayların arasından sızdırılıp Ćemguy köylerine haber ulaştırılması oldu.

Ař dejım Camboletım abzexe Ğuc'ıpsır yıgu kećıjıę. «Xet yış'era, zeraorem tétew Íı değume, Abzaxeće kićew ař epıeğu kınığesıncıy mehu. Abzaxexer fayeme, psıncew zaetew, psıncew zeqow yaxabz...» zıfionım fede gukeć yış'ıę. Ğuc'ıpsı dejiy nebgre yiğeqonew tırıwıbitağ. Fekol'ır abzaxeme nah gurıoğu yafehunew yıłıtı, axeme yaşışew ćele çanışü'ı gore Abzaxe riğejağ.

O an Camboletin aklına Abdzah Ğuçıps geldi. Aklına gelen düşünceler; 'Kim bilir, denildiği gibi iyi bir yiğitse, Abdzahya'dan bana yardım ulaştırılması da mümkündür. Abdzaheler isterlerse hemen ayaklanıp sefere çıkma adetine sahipler...' gibiydi. Ğuçıpsın yanına da bir kişi göndermeye karar verdi. Fekhol' birisi ile Abdzaheler (belki) daha iyi anlaşılır diyerek uyanık bir fekhöl delikanlısını Abdzahe yolladı.

Cambolet yıofteęe fekolı ćaler nefřeęo mezaxew řıfme yanah yabelereęıęom kéjaę. Yıř yılabjexer wıpcće řüepxıćıęew, řır edejew yı'ıęew, mez İeęo zeęoćıce sıdew ĥumiy neęoy kereęulexem gu kılamıtew kablećiy kéjaę.

Camboletin görevlendirdiği fekhöl delikanlısı gündoğumu alacakaranlığında insanların en durgun olduğu zamanda yollandı. Atının toynaklarını keçe ile bağlayıp, atı da yedeğine alıp orman patika yol ayrımlarında nasıl olduysa da Nogay nöbetçiler farkına varmadan onların arasından geçip yollandı.

Ćaler nibji Abźaxe quağew şıtığep. Mıyekuape yıpşecē mamxığeme yac'ıgu blećığagep. Kú ğoguxem mez ľęo tığugexer yapızeze, ğogur zeriğecēcınım pılew, guzejöğuşxew kızıreñığep yıgu maş'üew şıstew kaqořtığęe ćaler.

Delikanlı Abdzahyaya hiç gitmemişti. Mıyekuape'nin(Maykop) üst tarafında Mamhığların arazilerini geçmemişti. Delikanlı ardında bıraktığı büyük sıkıntıyla yüregini ateř basmış bir şekilde araba yollarından adeta ćalınmıř patikalardan yolunu kısaltmaya ćalıřarak gidiyordu.

Zıdeqoştriy terez dedew yış'leştiğep — Abźaxe şığuzaxem zyavupc'ım, kıraon yaľecığep arı: Ğuc'ıps zıfaorer Kúřı psıho qoř desew zexaxığ, kuacew zışışım yışe yař'erep. Mamxığeme yac'ıgu kızewnećini, şhegoşe uřö pığew wıdeqoyeşt. Kocehu wıblećıřt, Daxe psıhuyi wıblećıřt. Qo, yetane, Kúřı psıho wıznesrem, ğotıjığuae hınep — Ğuc'ıps zıdesır xetre abźaxe wıyévupc'ımı kıwion.

Gıdeceği yeri de doğru-dürüst bilmiyordu – Abdzahyayı bilenlere sorduğunda, ona şunlara söyleyebilmişlerdi; Ğuçıps denilen kişinin Kúřı deresi vadisinde yaşadığını duymuşlar, yaşadığı köyün adını bilmiyorlar. Mamhığların arazisini geride bırakıp, şhaguaşe (nehri) kıyısını izleyerek tırmanacaksın. Kocehu'dan geçeceksin, Dahe deresinden de geçeceksin. Hımm, daha sonra, Kúřı deresine ulaştığında, bulması zor olmaz – Ğuçıpsın nerede yaşadığını hangi Abdzah'a sorsan söyler.

Mamxıge c'ıgur kızereñećıfe, ľıqo ćaler yetupřığew ľehu-ľewřıce quađe. Aw ař bleći, koc'e-bğıc'em zıxaham, nah qoğuae kıfehu fejağ. Psıho řıquxem yadećıpe bğı toće zejüpexemće ğogum diontexew, ğogu kewhe ćıjeće řheguaře kéqol'ejıřtıđe. řır yıdejew bğı deđezyeğuxemi yadećın fayew zıhure c'apexemi yaućeřtıđe.

Elçi delikanlı Mamhığ arazisini geçene kadar atı olabildiğince yorga yorga sürdü. Fakat burayı geçtikten sonra sırtlık-bayırlıklara ulaştığında gıdişi daha zor olmaya başladı.Ufak derelerin (yoğun) avlaklarında dar sırtların vadilerindeki yollarda zorlanıp, dolanık uzak yollardan şhaguaşe (kıyılarına) yeniden varıyordu. Dik yamaçlardan geçmesi gereken yerlere rastlıyor bu yarlıklarda atı yedeğine alması da gerekiyordu.

Abźexe xekum nah xahe kesmi, ćalem nah yığeř'eğon yıľęow huđe. řıce-psewćew kızxehağep yej yaxeku fedegaxep. Psewme yapew yej yařıace femıdew gu zıľıtağep abźexe kuaceme yařısıc arı. Afediz ćıle kuřhem c'esew guğegaxep. Nahıber psıho řıqume yatekoćığew, ćıhew, psığow réqoćıx, psıho ćeym zıwıřömbğow c'ı zafer nahıbe zıhurem, zekoźape fedew, kuacemi zawřömbğu, yetaniy koce ćepsacem psığow zırétekuhajı. Bğı toće ľegoneřxom yıwıeguağew řızexes koce zırızxemi yaoće.

Delikanlı Abdzahe memleketinin içine daha da girdiğinde daha da hayret edeceği şeyleri görmeye başladı. Yaşam –hayat şekilleri kendi memleketleri gibi değildi. Her şeyden önce kendi yaşamlarına benzemeyen şey Abdzah köylerinin iskan şekli idi. Dağlarda bu kadar köyün var olduğunu ummuyordu. (Köylerin) çoğu ufak derelerin kenarında, uzun-dar bir şekilde uzanıyor,dere vadisinin genişlediği arazinin düz olduğu yerlerde adeta atılmış bir düğüm gibi genişliyor daha sonra köyün bitişine doğru daralıp uzayıp bitiyorlar. Yamaçlardaki büyük alçaltı vadilerinde tamamen dolu bir şekilde yer alan birer-ikişer köylere de denk geliniyor.

Yac'ıgu lejapexeriy ezejü-ľezejüx, bğı ćapex, psıho ćey bğuze tequx. Anahew ćalem yığeř'eğuağep Abźaxe ćığew řağecırem yıbağ arı — ař fediz pheře-mıřher ařıjıřünır yıř'üeř hurep. Cemguyé xeku ćığım wase fař'ew řıpılexep...

İşledikleri topraklarda dar araziler, sırtların yamaçları, derelerin dar vadileri. Delikanlının en çok hayret ettiği şeyler ise Abdzahya'da yetiştirilen ağacın çokluğu – bu kadar çok meyve yiyebileceklerine ise inanamıyor. Çemguy memleketinde ağaca değer verip ilgilenmiyorlar.

Şifew yipe kiferem nahıber İesı. Çukuriy becey. Aw şıwr maće, zırızı ded. Şı yamievuy şıtep, şehoğu beçayexer yeleşu, şıwnır çyacağor yış'erep.

Denk geldiği insanların çoğu yaya. Öküz arabası da oldukça çok. Fakat süvariler az, tek-tük. Atları da yok değil, çok sayıda yaylak at sürüsü görüyor, atlı olmaktan neden haz etmediklerini ise bilmiyor.

Abzáxe ku ğogow yiağer başep, aw zibe yiağer İesı lağor arı. Bgi, mezi, koçıyiy kamıwbıtew İes lağoxer tıdeciy şıqoşırıcıştığex. Çemguyé wınaşhaxer zerapxıre meku uantem fedew, İes lağoxer bgı txışe psewmi kyaşecığem fedağ. A leğo zéwler zıdaqorer, yej abzáxexem yanemıcew, şıf kış'en yılecinıyep.

Abdzahya'nın araba yolu çok değildi, daha çok var olan yollar ise yaya yollarıydı. Çemguyyada evlerin çatılarına örtülen yamuk ot (demetleri) gibi, yaya patikaları tüm sırtları kaplıyormuşçasınaydı. Bu patikaların nerelere uzandığını abdzahların kendilerinden başka insanlar bilemezdi.

Çemguyé çalem yiğes'eğopağer bgı txışe zendeşoxem yazığe lağoxem abzáxexer kızyaxre ş'ıcer arı: yanah bgı lağer arımı, kéfexın, wıqoreynım şımıştexew, yetupşığew kéxıştığex.

Çemguy delikanlısının en hayret verici bulduğu şey ise, dik yamaçlardaki patikalardan Abdzahların iniş şekliydi; en dik yamaçsa dahi, düşerim yuvarlanırım diyerek korkmadan serbest bir şekilde iniyorlardı.

Leğo wıbağem zereşımışanlexerer yımış'ew, çaler bere yalıpléw pılığ. Yétane yıleşuğ: yagonçarık çüakexem yalegu şö kuse zebileğexer cedağew kıxığaşığ. Arew şıtmı, çöke legum sıd çadağemi, axeme yabgıkéxıce wımığes'eğon plecinew şıtığep.

Delikanlı, iyice ezilmiş patikalardan nasıl kaymadıklarını anlamadan, çokça onları izledi. Daha sonra gördü ki, altı kösele olan mesh ayakkabıların tabanlarına deriden çapraz şeritler çakılmış. Böyle olmasına rağmen, ayakkabıların tabanına ne çakmışlarsa da, onların yamaçlardan inme şekilleri karşısında hayrete düşmemek elde değildi.

Bgım psıncew kızeréxrem yizakop, c'ı zafem rıqoxew zıhuremi, abzáxeme yaquace nemíc gorew zereğepsığagemi çalem gu litağ: zıgorem fehıjew zıhuće, yapkışöl yapece şeyğew, yaonteğuge zırağahırem fedew, çece wačemıhanew, şı qorışü'ım fedew, yehıjağew psıncew qoştığex. Abzáxe İesızzer psıncew zerezéqorem yikebar kaow a çalemi zexıxığag, yaw cı yışıpeleğow yinerıleşu huğeti, yiğes'eğuapeştıge. Abzáxe İesım, cécıpe lağoce yiğogu xiğecıze, şıwm yıpew zıfayem nesın zerıleciştir yış'ueş huğe. İesır nahıbew yipe kızerifi, lağoxer zereberi kıxıceırer kıgurıuağ. Yéj zereşıwm kıxıcew, kewhe ğogupe lıyağew kıquğemi gu lıtejığ.

Abdzahların yamaçlardan çabuk inmelerinin yanısıra düz arazide gidişleri de bir başka şekilde olduğunu delikanlı fark etti; bir şeye meyillendiklerinde, bedenleri öne yönelmiş-eğilmiş, sanki kendi ağırlıklarını ileriye taşıttırıyorlarmışçasına, arkalarından koşup yetişememesine, binek-koşu atı misali, sürüklenircesine hızlı gidiyorlardı. Delikanlı Abdzah piyade ordusunun hızlı yürüdüğü havadisini işitmişti, fakat şimdi ilk defa aleni olarak görmüştü, çokça hayret ediyordu.

Abdzahe piyadesinin kısa yoldan patikalardan yolunu kestirmeye alıp süvariden önce ulaşmak istediği yere varacağına şimdi kanaat getirmişti. Şimdi neden daha çok yayaya rastladığını, patikalarında neden bu kadar çok olduğunu anlamıştı. Kendisi atlı olduğu için boşu boşuna fazladan dolambaçlı yol geçtiğini de fark etmişti.

Kuşhem nah dequaye kesmi, mezxem zıkızeblahu, Cemguyé kışımıćire çig l'evujıgoxem yaoće. Apew tfey mezişxoxem yaućağ — aphaşöxer, ceé phaşöm fedew, çıgıj cadexem yaşaćexemće waşör yabge, yac'eğ mezc'ehow şızéqoğuşü'ı. Nah zıdequayem, westıgayerer, psayexer, phafxer mezım kıtéqow yıwblağ. Kuşhetxım nah peblağe zehum, yej yaxeku bjıhaćem zereşıhu xabzew, mezxem pćeşe gojı-plıjxer meş'üe tepew yaxephağew kelágo féjağ — mış bjıhaćem fede ge léhanır kesıgaxew kıc'ećığ.

Dağa daha da tırmandıkça, ormanlarda değışiyor, Cemguyde yetişmeyen ağaç çeşitlerine rastlıyordu. Önce büyük gürgen ormanlarına ulaştı – ağaçların kabukları dış budak kabuğuna benzer şekildeki ağaçların üst dalları gökyüzünü kaplıyor, altları gidilmesi kolay temiz orman altı. Daha da tırmandığında (kara-sarı) çamlar, köknarlar, huş ağaçları hakim olmaya başladı. Dağ sırtlarına daha yakınlaştığında, kendi memleketlerinde sonbaharın sonlarında olduğu gibi, ormanlarda ateşten alevler misali sarı-kızıl yaprakların dağıldığını görmeye başladı - burada mevsimlerden sonbaharın sonu ulaşmış.

Aş yışıpeleğü psewmiy gu yalıtew, yıgeş'ağow, aw thamıćeğö guzejöğuşxew kızirinećığer yıgu yımızew, kızetúçöw a geş'eğonıbeme gufaplew yaplınr yımıofew éaler yış zerihew yetupşığew qoştıge. Aw şıtmi, bgı çepe lagem yeqocı petze nibji yımıleğüğe panorame dexe lıyağe kuşAm yitéplé yıpaşhe kızitacerem, yaçile guzejöğow zıxeti şıgıpşejew, yıleğure hırahişem yıgekığew zıfemiğeplećew zéwlere şıtwi kıxećıştıge.

İlk defa gördüğü bütün şeyleri fark edip, hayrete düşerken yüreğini kaplayan zor durumu da hiç unutmadan, o gördüğü ilginç şeylere gönlünce bakmaya da önem vermeden atını olabildiğince salmış gidiyordu. Buna rağmen yüksek sırtlardan-yamaçlardan dolanırken hiç görmediği güzel olağan ötesi güzel dağ panoraması önünde uzandığında köylerinin düştüğü zor durumu da unutup, gördüğü fantastik manzara karşısında donup kalıp bir müddet durduğu da oluyordu.

Aw zıxefağer sıd fedizew ş'üegeş'eğonmi, yawjıpkem koc'e-bgıc'eme rağezeşıjıge fedew huğe. Bgıme yafızı fedew, bgı toće mıwxıjxer kézejöćirem fedew, tıdeće plemi koc'e-bgıc'e mıwxıjır kıpeş'üetew yine yımıgıaplew, degezıyeğü-yégezıxıgo zacew... Yéj yagubgojı huaw-pşavow nem fitew zızışıplıhareme fehıopsejınır yıgu kıhağew, éaler Kúşı psıhom nesığ.

Bu düştüğü yerler ne kadar ilginçtiyse de, sonraları yamaç etekleri kendisini usandırmaya da başlamış gibiydi. (Dağ) sırtları (arasında) sıkılıyormuşçasına, bitmez tükenmez yamaç vadileri kendisine daha da daralıyormuş gibi, hangi yöne baksa biteviye sırtlar-yarlar önüne dikilip gözünü daha ileriye bakamaz kılıyordu, her taraf tamamen ya yükselti ya da alçaltıydı. Bakmasına engel olucu bir şey olmadan önlerinde engin (bir şekilde uzanan) kendi ovalarına özlem duymaya başlayan şeyler aklına düşmeye başladığında, delikanlı Kuşı deresine ulaştı.

Ğuc'ıipse zıdes kuacer Şheguaşe pemıçıjew, Kúşı psıho şıqum yetekoćığew usew kıgotığ. Ğuc'ıipse yıwını yapew zewpc'ığem kırıgeleğüğ.

Şhaguaşe yakınlarında ufak Kuşı deresi kıyısında uzanan Ğuçıps'ın yaşadığı köyü buldu. İlk sorduğu kişi de Ğuç'ıpsın evini gösterdi.

Ğuc'ipse yikelapçe zıohem, tıĝem hazırew riĝezıxıĝew, mafer yeçendı zıfaoştıĝem nesıĝaĝ.
Neguf-şhaşıfew şüzışxo kıpeĝocıĝ.

— Kéblaĝ, sışaw!

Ğuçıps'ın bahçe kapısına yanaştıĝında, güneş oturmaya başlamış, ikinci vakti denilecek zaman girmişti. Akpak – kır saçlı iri bir kadın kendisini karşıladı.

- Buyur, evladım!

Şüzım yiyinaĝe yemıpesıĝew, yımake şabew, goow kıc'ecıĝ.

Kadının iriliĝi ile kıyaslanamayacak şekilde sesi yumuşak ve gönül alıcı çıktı.

— Théwéĝewn, sışısın haçep. Ğuc'ipse sıfeyaĝ.

Allah razı olsun (тхъауегъэун kelimesinin bire bir Türkçe de karşılığı yok. Bu deyim bir konuta davet edildiĝinizde 'eğer misafir olmayacaksanız,' misafir olduĝunuzda dile getireceĝiniz ev sahibinin iyi halini arzuladıĝınızı belirten temennilerin hepsini kapsar bir sözcüktür. Anlamı 'Allah size konut-yuva kılsın' iyi hal temennisidir. Kısaca konuk olmayacağınıızı teyit eden bir dua sözüdür.) oturmaya gelmiş bir misafir deĝilim. Ğuçıpsı (görmek) istemiştim.

— Thar kısıéwi, wıhawelıyaĝe ĝuşew mehuba aşıĝum! L'ır desıĝuşep, şeqo pşıpem ket...

— Eyvahlar olsun, o zaman boşu boşuna gelmiş oluyorsun. Adam ne yazık ki evde deĝil, av sayvanında

— Sıdew yiĝuacew wehıyi! Sıd tş'ejixen cı! Ğuc'ipse sımıleĝu hıxeştep.

— Ne kadar da zamansız oldu! Şimdi ne yapabiliriz ki' Ğuçıpsı görmesem hiç olmaz.

— Arıme, kéblaĝ, l'ıriy népe-névuşew keqojınciy mehu.

— Eğer öyleyse, buyur, adam da belki bugün-yarın gelir.

— Haw, kébleĝeĝuyi şısıĝuyi sıfınew şıtep se: of thamıcaĝo, of guzejöĝuşxo goremce Ğuc'ipse sıumıce huştep.

— Hayır, oturmaya da buyurmaya da benim vaktim de olanaĝım da yok; zor bir durum, zorluk karşısında Ğuçıpsı görmesem olmayacak.

— Aşıĝum, wıfayeme, ĝuneĝu cale gorem şeqo pşıpem wıezĝeşen.

— O zaman, bir komşu çocukla avcı sayvanına seni ulaştırtayım.

— Şeqo pşıper çıja?

— Avcı sayvanı uzak mı?

— Çıje dedep.

— Çok uzak deĝil.

— Ş'ex, marc, aşıĝum psıncaow sıızışen cale kısıfeĝot! — tırıwıbıtaĝ calem, nah gu kızepiş'ıhajıĝew.

— Haydi, çabuk o zaman beni oraya götürecektir bir çocuk bana buluver! diyerek delikanlı en münasibi olduĝunu kabul ederek onayladı.

Ğuneĝu caler İsew kıdecıĝ, yaw haçer şıwew zéleĝum, yiĝezeji keşesıĝ.

Komşu çocuk yayan geldi fakat misafiri atlı görünce geri dönüp atlandı.

Kuacem kızıdećıxem, ćemguyé ćalem cırı ğeş'eğon gore yıleğüğ: oşhe şü'işe fedew, yışıgu uğo-meş'üe zecetır kibıbıćew, bğı łapem dej şıt, şıfı bećayıy mezexezećeş kėbğeyėćığ.

Köyden ıktıklarında Ćemguy delikanlısı yine ilginç bir şey gördü; höyük gibi dik yamacın yanında tepesinden ateşle karışık duman çıkan, etrafında hummalı bir şekilde oldukça çok insanın toplandığı kara yığınlar.

— Mor sıd şışa? — yevupc'ığ ar xegırey ćalem.

— Bu da neyin nesi? diye kendisine eşlik eden delikanlıya sordu.

— Ar — ğuc' yağetqu,— kıuağ adremi.

— O da; 'O, demir döküyorlar – eritiyorlar' diye yanıtladı.

— Ğuc'ı, weui?! Ar sıdew şıtew yağetqura? — ş'üeğeş'eğon huğe ćemguyém.

— Ćemguy delikanlısına bu ilginç geldi; '-Demir mi diyorsun?! Onu nasıl eritiyorlar-döküyorlar?

— A oşhe şü'işew kelağorem yıqoš,— kıfiotağ xegırey ćalem,— pñeşxo ğuğe satırxer zebleziğew zetélew yışhe nesew yıl. Pñe satırıtı pepçı yazıfagu ğuc'ı mijö kutağemre mijö ş'üemıće zexélew adetekuağ. Pñe zetélxem yabğuce pkewşxoxer ceğezıcığew zegolew réwseyğ, a pkewxem yaćıb ujöw yaće réwbećıjığ. Yıc'eğı jı c'ehape yiew, yışıguyı, hakuşhe fedew, meş'üejı yıćıpe yiew, zereplėgow, oşhe-hakuşxew huğe. Yıc'eğće maş'üe ćazağeş mestı. Ćeşı-zımafe stıpe yıtışt. Maş'üer leşı dede zıhuće, ğuc'ır kėğetqu, Yıc'eğće kıćećı, c'ıgu tészö kabzem kıtélade. Ğuc'ır zıwçılıjirem, zepéwpćışı, wınağow xelejağexem zefagoşjı.

— Kendisine eşlik eden delikanlı; 'O gözükten kara höyüklerin içinde kuru ağaç kütükleri tepesine kadar üst üste sıra sıra dizili. Her iki ağaç sırası arasında parçalanmış demir taşları kırıntıları ile karışık taş kömürü dizilmiş halde. O odun yığınının yanlarına iri kütükler yan yana sık bir şekilde yaslanmış üzerleri de kalın toprakla doldurulmuş. Altında hava alacağı bir yer tepesinde ise fırınların üstünde olduğu gibi duman-ateşin çıkacağı yer var gördüğün gibi kocaman höyük adeta fırın olmuş halde. Altından ateşe verdiler yanıyor.

Bir gün bir gece yanmaya devam edecek. Ateş çok kuvvetli olduğunda demiri eritiyor, o da altından çıkıp yer zeminine akıyor. Demir soğduğunda, kesip (eritme işlemine) katılan ailelere dağıtılıyor.

— Ğuc' mijör tıde kıraxre?

— Demir taşını nereden getiriyorlar.

— Bğı łape gorem kıc'éwtı.

— Yüksek bir sırttan kopartıyorlar.

— Adre «mijö ş'üemıć» zıfepuağeri sıd l'eujiğua?

— Diğeri 'taş kömürü' dediğın nasıl bir şey?

— Şı' ari afedew, ze zızećanerem, meş'üe leşı dedew mestı. Lebejiye adrabğı, Vuruştın zışıxefejrem dej, kışıc'axı, kaşe.

— İşte öyle bir şey de var, bir defa yanmaya başladığında kuvvetli ateşle yanıyor. Lebejiyenin diğeri tarafında Uruştınle birleştığı yerden çıkartıp getiriyorlar.

Şifew ziof pılxem plaqow yaxehanır kırımıgeqow, áaler fızeplécıze, meş'üe uaşhem kébğuquağ. Ğuc' kixexıce ofır ş'üeğeş'eğonew yıcıy ş'üeofışxew, yıgupşıse yıwbıtığew tequre kequağ. Ğuc'ır zereğotığıayıy, yışü'ıağiy değu dedew yış'eştıge aş.

İşleri ile ilgilenen insanların arasına, yaptıklarını kontrol edercesine girmeyi uygun bulmadan bakına bakına ateş höyüklerinin yanından geçtiler. Bir müddet aklı tutulmaşçasına, demir elde etme işlemi ilginç ve çok büyük bir iş gelmişti. O, demirin elde edilmesinin zorluğunu da faydalarını da çok iyi biliyordu.

— Afedew kıxağetqucırer ğuc'ı değu mehıa ade? — yetaniy yevupc'ığ ar yığuse, zawlere keqoğew wıj.

— Bir müddet gittikten sonra yanındaki (delikanlıya); ‘böyle erittikleri demir iyi demir oluyor mu?’ diye sordu.

— Ğuc'ır ğuc' pheşaoow mehı. Aw ğuc'exemre şxonçış'exemre, zıgorew yağeplıme yağewçılıjze, ğuc' terez yaş'ıjı.

— Demir dişli bir demir oluyor. Ama demirciler ve tüfek ustaları biraz kızdırıp soğutup doğru-dürüst demir halini veriyorlar.

— Şxonçış'e bao şüia? — gukeć wıpc'e yış'ığ cemguyém,— şxonçış'e azexer axeta?

— Cemguy aklına gelen ‘tüfek yapan ustaları da var mı? Düşüncesini; ‘Tüfek yapan çok ustanız var mı? şeklinde sordu.

— Beçayeme şxonç yaş'ew pılıx. Çıle pepçı des. Aw yanah şxonçış'e azew Abzexe xekuće zışe nah paloy zexesxığer: Betmıt Mışewest, Zıbe Héwd, Pçeneşe İsmél, Brante Ğujığ, eşhemafeko Şewças. Aş yanemıcxeri se sımış'ew şıen faye.

— Çocukları tüfek yapımıyla uğraşiyor. Her köyde var. Ama Abdzaha memleketinde namı yürümüş benim duyduğum; Betmıt Mışevost, Dzıbe Havud, Pşeneşe İsmeyl, Brante Ğujığ, Eşhamafako Şevças. Onların dışında benim bilmediğim başkaları da vardır.

Zawlere kequağexew, heće áaler cırı ğusem yevupc'ığ: — Kuşhe koğupem şükosew ğınır tıde kişüxıra?

Bir müddet daha gittikten sonra konuk kendisine eşlik eden delikanlıya sordu;

— Dağ köşelerinde yaşarken barutu nereden elde ediyorsunuz?

— Ğınır xı uşöm şaşefi. Aw ğın ş'ıce zış'exeri tiex.

— Barutu sahilden satın alıyorlar. Ama barut yapmasını bilenlerimiz de var.

— Sıdım xaş'ıcıra?

— Neyle yapıyorlar

— Cerz wıśır arı.

— Sirken otundan

— Cerzım! — ğeş'eğon kúvo maker kızığ cemguyém.

— Cemguyden ‘Sirkenden!’ şeklinde bir hayret nidası duyuldu.

— Arı, ca cerz wıśıjew jönijme karıcerer arı.

— Evet, o sürülmüş yerlerde yetişen sirken ayrık otundan.

— Sıdewştew, sıd raş'ew?

— Nasıl, nasıl bir işlemle?

— Cerzım yiğö zıhurem, yışhepe plıjew ce jğeyr zerızır kıpéwpcı, ğoplé lecenışxome yarız yaş'ı kağajö. Zağewçılıjce, çağejücüğe psım yışhağı, mılım fedew, zıgore tırés'le — carı. Aş ğın mılıce yecex. Ğın mılır kıtraxı, ğınısem fedizew jğeyéw yawbı. Aş pñe ş'üemic şabew wıbığew xatakoşı, çü şereb çısem ratako. Ğını mılıse jğeyxer, ş'üemic hacığer yavuterehecıze, ğınıse şü'ise hırayew zexeléw wehufe, çü şerebır bere kırağereğöcew pelıx. Yaşanew nemic zı pkığö gori xalñew yalo, ay a yaşanewew xalñerem xeş'ıc fisiep.

— Sirken otu olgunlaştığında, kırmızı püskül şeklinde (tohumlukları ile dolu olarak) başaklandığında, bu püskül kesiliyor ince tohumları büyük bakır leğenlerde kaynatılıyor. Bunu soğuttuklarında kaydattıkları suyun üstünde buz misali bir şey oluşuyor – işte o. Buna barut buzu deniliyor. Barut buzunu alıyor, barut tanecikleri kadar ufak öğütüyorlar. Buna öğütülmüş-yumuşatılmış odun kömürü karıştırılıyor öküz derisi tulum konuluyor. Öğütülmüş barut buzu tanecikleri ile (odun) kömürü tozu birbirleri ile yiyişip barut tanecikleri oluşana kadar bu öküz derisi tulumun içinde çırpılarak karıştırılıyor. Bunun yanı sıra üçüncü bir nesne daha kattıklarını söylüyorlar ama bu üçüncü kattıkları şey hakkında malumatım yok.

— Ade afedew yaş'ırer ğın terez mehua?

— Peki böyle yaptıkları barut düzgün bir barut oluyor mu?

— Xı cíbım kıraşire ğınım fede dede ar hınep, yaw huşt, wırıwe hınew mehu.

— Elbette deniz aşırı (memleketlerden) getirdikleri barut gibi de olmaz ama ateş edilecek kadar oluyor.

— Vo şxonç wia?

— Senin tüfeğın var mı?

Mıhete ş'ağow zıgore si' — şxonçır lápe.

— Çok kötü olmayan bir tane var – tüfek pahallı.

— Şeqonmi wıpıla?

— Avcılıkla meşgul oluyor musun?

— Sışaqowi kıxečí...— zışıthujınım zışıziyew cevap kıtıjığ xegrey áalem.

— Delikanlı kendisini öven bir duruma düşmekten çekinircesine; '-Ava çıktığım da oluyor' diye cevap verdi.

Aw a abzexe áalem yioçe-ş'ícexemce zeremifemıfır kıgırıuağ cemguyém. aşemi fekuley, şeqonmi feaz, sıdımçı senéwşığé xeléw áale ar,— tırıwıbıtığ hacem. Becayere kequağexew, bğı lápe gorem dej xegırey áaler kışıwçüğ.

Fakat Abdzahe delikanlısının konuştuğlarından davranışlarından hepten boş olmadığını da Cemguy anladı. Misafir 'Silahlar konusunda zorlanmıyor, avcılıkta da maharetli, her yönden yetenekli bir delikanlı' diye karar verdi.

Oldukça gittikten sonra bir dik yamacın yanında kendisine eşlik eden delikanlı durdu.

— Mı bğım tidecme, çıjejep,— kıuağ aş, yerağew xepş'ícınew bğışhem deqoyére léğö zakom ape fiş'iy.

— O, yamacın zirvesine tırmanan patika yolu eliyle göstererek; 'Bu yamacı aşarsak uzakta değil.' dedi.

— Mış şıće tıdecınewi?! — yığeş'eğopağ cęmguyém.
— Çęmguy ise hayretle; '-Buraya atla mı tırmanacağız? dedi.

Haéw! Şıwew tıqonew hıme, ğogu kewhe cíhe hazır huşt — ketquğem fediz cırı tıqunı fayew huşt. Mı bğışhem İsew tıdecışt.

— Haaayır! Atla gidecek olursak yolu dolambaçlı uzunca olur. Geldiğımız yol kadar daha kat etmemiz gerekir. Bu yamacın zirvesine yayan tırmanacağız.

— Şıxer sıdew tş'ışt?

— Atları ne yapacağız?

— Şıxer mış kıutınenıba.

— Atları burada bırakırız ya.

— Yatığukome?

— Çalarlarsa

Çęmguyér zış'üel'ícırer yığeş'eğupew, abzexe áaler neşxoće képlığ.

Abdzah delikanlısı Çęmguyun dert ettiğı şey hakkında hayrete düşmüş gözlerle baktı.

— Haéw, aş fede şınağo şıaxep. Tığı of ti Abzexe xeku yılep.

— Hayır! Öylesi bir tehlike yok. Bizim Abdzah memleketinde hırsızlık yok.

Bğır İegağe, zende hazırığ. Çęmguyér, yesağepti, yığepşığ. Mayıste çöke zecadew İegu hoćığew şığığer şıšanhow, yanah yizendaşexem kyaçöhoxıjew, kuandexem yathow, ebılebew zışıdecın fayew huğexeriy kıxećığ. Zeuihağew, pćanter kıtrıcağew sıdmi decığ. Aw xegırey áalem a bğı decığışxor zewi kıxeağew gu İitağep.

Yamaç yüksek ve oldukça dikti. Çęmguy alışkın değildi (bu yüzden yol onu) yordu. Tabanlı mesh ayakbılarının altı yıpranmış dolayısıyla kayganlaşmıştı en dik yerlerde kayıp makiçalılara tutunarak elleri ve ayakları ile tırmanması gereken yerlerde çıkmıştı. Ter boşanmış bitkinleşmiş bir şekilde nasıl olsa da tırmandı. Fakat kendisine eşlik eden delikanlı için bu yamacı aşmak sanki hiçbir şeydi ve bitkinlik namına bir şey hissetmemişti.

Bğışher şıgu şöbğışxew, mezışxuyi tétew kıc'ecığ. Łağom tétew zéwlere mezım zıqošırecxem, ğehuneşxo gorem yihageş. Ğehunem meku atexer uşöw yıtığ. Aw ğewjı wıśır cırı bğapem kesew kećıjığag.

Yamacın tepesi ise gep geniş ve üzerinde kocaman orman olan bir yer çıkmıştı. Patika üzerinden bir müddet ormanı geçtiklerinde geniş bir açıklığa girdiler. Açıklıkta yoğun bir şekilde ot yığınları vardı. Fakat ikinci (sonraki) biçim otlarda bele kadar yetişmişlerdi.

Mıjö kırew bğı seće İağe ğehune guzegum nes kéhe, aş yılapse pemıçıjew pşıper keleşuağ. Bğıtu ceğezıcew mekuće c'ewşüağ — pşıpe yin hazır. Blağew zequal'exem, pşıpem tésım yipsewele İequ-şöquxeri yaleğuş. Pşıpem pemıçıjew lı ğeğupér şıtığ — pkewıpl'ıce İağew etığew çıyışxo tél, aş lı ğupsağer tiz. Voşx kıtémışxenew çıyım bğağe şhaşıt. Pkewıpl'ım İenıkuişımce yeće İequ yaşıfağew çıyıxer yevuseyğex, aş yaqoš, cexeşö guzegu şıpkem, tekej meş'üşxo uğışxo kıxevow c'el.

Kayalık yamacın dik ucu açıklığın ortasına kadar uzanıyor, onun dibine uzak olmayan bir yerde bulunan sayvan gözüktü. İki yanı dolucasına otla kapanmış büyükçe bir sayvan.

Yakınlaştıklarında sayvanda bulunan kişiye ait bazı alet edavatlari da gördüler. Sayvanın yakınında et işleme yeri vardı. Dört kazıkla(direkle) yüksekçe yapılmış, üzerinde dallardan örülmüş sergen var, onunda üzerinde kurumaya başlamış çok et var. Sergene yağmur yağmaması içinse üzerinde otlar örtülü çatı vardı. Dört direğin arasındaki üç taraftaki dallar örülmüş yerlere biraz toprak sürülmüş dallar yaslanmış, onların arasında tabanın ortasında yanan büyük bir kütükten dumanlar yükseliyor.

Zıbgúce, tıgújıb uşóm fedew, lewçeş kupşhexer şızetétেকuağ
— kupşhem yibağece, beş'ağew zetéhoğen faye.

Bir tarafta kurt ini önu gibi av hayvanı kemikleri yığılmış, yığılan kemiklerden bu yığınların çoktan yığılmaya başladığı anlaşılıyor.

Kuteme bjabew pkewşxew pşıpebgum şıxetağem şıhabjexeriy nemíc lewçeşime yabjexeri değenağew delıx. Çemguyém yişipeleğow yaxelıger şıkultır açem yıbje keğeşıgeşxor arı. Şönıkoğuxeri phekuxer yarızağew zewseyğew şıtığex.

Sayvanın bir yanına dallı budaklı çakılmış kütüğün budak aralarına diğer av hayvanlarının boynuzları da sıkıştırılmış şekilde asılılar. Çemguye'nin bunlar arasında ilk defa gördüğü ise dağ keçisine ait kocaman yay gibi kıvrak olanıydı. Ağaç dirgenlere gerilmiş yarı kurumuş derilerde yaslanmış bir şekilde duruyorlardı.

— Ğuc'ıps! — yecağ xegırey áaler. Adrem zıkızéğehıyem, pizejıg: — Cele haçe kequağ!

— Ğuc'ıps! — yecağ xegırey áaler. Adrem zıkızéğehıyem, pizejıg: — Cele haçe kequağ!

Pşıpem zıc'aplexem, cedıgu şögur téhuağew yıcıb kegezağew çıyew lı şılew yaleğug...

Sayvan'ın içine baktıklarında, kürkten bir deri örtülmüş arkası dönük bir şekilde yatan bir adam gördüler.

L'ew şılır çemguyé áalem yinij fedew kışıhuğ. Yişxonçew peşhağım dej yevuseyğew şıtığemi fediz yiyinağew şxonç nibjiy yileğugep. «Şıf kızıerıqo ar feetınep», yıgu kırızağ. L'ır zereyin deder nahri kıfeziwşihatıger çökıtew yıbguce şısığer arı — phe-eşe çöbze mıtırışü'ı fedizığex.

Çemguy delikanlısına yatan adam adeta dev gibi geldi. Yatağının baş ucuna dayanmış tüfeği kadarda büyük bir tüfek hiç görmemişti. Aklına 'bunu olağan bir insan kaldıramaz' diye geldi. Adamın iriliğini-kocalığını daha da belirgin olarak gösteren şey ise yanında duran saban pulluğu gibi iri ayakkabıardı.

— Ğuc'ıps! — yecağ xegırey áaler. Adrem zıkızéğehıyem, pizejıg: — Cele haçe kequağ!

— Kendisine eşlik eden genç; 'Ğuc'ıps!' diye seslendi. Bunun üzerine (yatan) diğeri kımıldadığında ilave etti. '-Misafir delikanlı geldi!'

— Sıd weui, sıcal? — kızeş'üetıshağ Ğuc'ıps. Ğuc'ıps yıuplere yımake yileşıgere haçer kağastı, femıhow lewbekuçe kızecequağ. Yısha çüşham yanah yınım fediz. Netabgu, neşxo-peşxu. Yıjece-pacexer çündım fedew, yıneguşhi kıdaqow zexecıhağ, nere pere yerağew xewelağo. Zece yını zaçew zexel. Itemekupşhitu azfagur lı epı'au. Yımakeşı — mışe goho makem fı mığedeştme, zıfeder yış'erep. «Ar zıguşıacer werekuvuyı, pşıper zetriçın!» — yıuağ áalem yıguce.

— Ne diyorsun, yavrum? –diyerek Ğuçıps doğruldu. Misafiri Ğuçıpsın görüntüsü, sesinin gürlüğü rktt elinde olmadan bir adım geri çekildi. Başı en iri öküzün kafası kadar büyük. Geniş alınlı, yüzlü iri burunlu. Sakal-bıyıkları kuzguni, elmacık kemiklerini de aşmış bir Şekilde uzamış, gözleri burnu zorlukla seçiliyor. Her Şeyi ile iri bedenli. Omuz (kürek) kemikleri arası bir adamın kulacı kadar. Sesini ise ayı grlemesine benzetmeyecekse neye benzediğini bilmiyor. Delikanlı içinden; ‘konuşması böyle ise bir bağırsa sayvanı yıkar!’ dedi.

— Hae, weuyi? Haeme değuba! Ketıs, sıal,— kıuağ Ğuc'ıps weş gg makem fedew.

— Ğuçıps gök grldemesi gibi bir sesle; ‘-Misafir mi dedin? Misafirse iyi! otur, yavrum.’ dedi.

— Haw, thwğepsew. Se tısığuyi, şısığuyi sifeştep, of guzejğşxoe tipşı wadej sıkiofitağ,— yıuyi kırığaji, kezđequađi kızfığequağeri alem riotağ.

— Hayır, Allah razı olsun. Delikanlı neden geldiğini kim tarafından gönderildiğini; ‘Benim oturmaya dahi vaktim yok, büyük bir sorun sebebiyle beyimiz beni sana yolladı.’ Şeklinde anlattı.

— Arımı ketıs, wışımt. Se cıdedem zıkesfepen. Ymıqu sıkemiş'ı, mırew sışılew wıkızeres-ğeme.

— yleyse dahi ayakta durma otur. Ben şimdi giyineyim. Böyle ben yatarken benimle karşılaştığın için beni ayıpsama.

Ař değim, yailee gumeışxew yıgu yılm yıđepłehuyi, alem xabze yımiş'ew zikiğeleğuağ.

O an köylerinin düştüğü zor durum sebebiyle içinde bulunduğu yürek sıkıntısı sebebiyle delikanlı adet-usul bilmez tavır sergiledi.

— Haw, thwğepsew, tısığo sifeştep, cevapew tipş feshiğıştır kısağome, psınew sinesıın faye,— piğzığ.

— ‘Hayır, Allah razı olsun, oturmaya imkanım yok, beyimize götüreceğim cevabı verecek olursan çabucak dönmeliyim’ diye ilave etti.

Ğuc'ıps yınaxe kızexehağ. Tequire yepłıxew şısı, yebge hazırew alem kmıplw kıuağ: — Ade arew weğıjeme, qoj! Camboletıpşımı cevap lıesıın...

Ğuçıps yüzünü buruşturdu. Biraz oturdu, olduğa vakurane bir Şekilde delikanlıya bakmadan;

‘-iyi o zaman, o kadar aceleye kapılmışsan, git! Cambolet beye de cevabı ulaşır...

alem yıon yımiş'ejew tequire kığew şıtığ. — Ade sıda cevapew shığıştır? — gubđeniř'ı meke ıee ewpc'ağ ar.

Delikanlı ne diyeceğini bilemez Şekilde donmuşasına biraz durdu.

— Habasetkarane soğuk bir ses tonuyla; ‘- İyi ama ne cevap götüreceğim?’ diye sordu.

— Carı, ca wes-uağer yeoj: «Camboletıpşım cevapır lıesıın», yıuağ uıy yeoj,— kıfığığığ Ğuc'ıpsı, alem kıpımılıjew, yıbge değezıyağew peşhağım zıtrığeeği.

— Ğuçıps te delikanlı ile ilgilenmeyi bırakıp, sırt üstü yatağın st tarafına uzanıp ‘işte, o söylediğimi ona söyle; ‘Cambolet beye de cevabı ulaşır’ de. dedi. Delikanlı yüreği daralmış olarak sayvandan ıktı.

Ćalem yıgu yefexıǵew pşıpem kıc'ecıjıǵ. Mış kaqo zehum, sıdew gumećıǵoşxo yıgu yılıǵemi, guǵepe tequ yiaǵ. Ğuc'ıps zıfaorem yışıthı déwş kıfaotaǵew, aş epieǵu yaçile kıfıǵesınım şıǵuǵıpew kequaǵ. Abzexe şıwxer yej cıǵow kıdepheınxeći mehu, zıfionım yıguǵape nezew kequaǵ. Cı... Ğuc'ıps zereşıǵuǵıǵemre, kızerec'ecıjıǵemre zefedexep. «Ar zil'ı deǵum yıl'ı deyr seremıleǵuj!» — yıow, leşew yıgu yebǵaǵew kıbǵodećıjıǵ.

Buraya gelirken yüreǵi ne kadar bunalmıştıysa da biraz umudu vardı. Ğuçıps namlı kişinin övgüsü, namını işitmiş, O'nun köylerine yardım ulaştırmasına çok güvenerek gelmişti. Abdzahe süvarilerinin onunla birlikte ayaklanıp geleceǵi gibi çeşitli umutları var olarak gelmişti. Şimdi... Ğuçıps güvendiǵi şekilde Ğuçıpsın gösterdiǵi şekil birbirlerine benzemiyordu. Yüreǵi derin bir şekilde soǵumuş olarak 'iyi adamları bunun gibiyse Allah kötü adamlarını göstermesin' diye iç geçirdi.

Kızaǵezejım, kaqo zehum fedew, yixeǵırey ćaliy guşıegw fehuǵıǵep, gumećıǵo guqodıǵom zexıǵul'aǵew, neşheew yeplıxew kuacem kınesejıǵex.

Geri dönerken, kendine eşlik eden delikanlıyla da gelişlerinde yaptıklarına benzer sohbetler yapmadı, içinde duyduǵu huzursuzluǵun verdiǵi sıkıntı ile kederli bakışlarla köye ulaştılar.

Yeraǵew kıdışayew xeǵıreym théwéǵepsew selamır rıxıjı, kıbǵodećıjıǵ. Tıǵekohaǵum dej Ğuşı psıhor kızereñećiy kéjejıǵ.

Zorlama bir şekilde, kendisine eşlik eden delikanlıya da 'Allah razı olsunla birlikte selam verip, ondan da ayrıldı. Gün batımına yakın saatlerde Ğuşı deresini ardında bırakıp yollandı.

Yaçile kızereşınım nahre of yımiejew kızévuzenćıjır arı ćele thamıćem yıgu kızıqodıjıpaǵer: «Ğuc'ıpsi, Abzaxı şıǵuǵıpe şıep... Zıdeqojremi xećıjıpe guǵape şıep... Yaçile psawew ućejına, umıćejına? Çıler stafe huǵew uǵuaber şhaşıxew ućejınći mehu...» — yıow, gumećı guzejöǵuşxor yıgu nah leşew kışizećenejıǵew kıǵezejıǵ ćalem.

Köylerine bir an evvel ulaşmaktan başka muradı olmayan zavallı delikanlı umutlarını ardında bırakarak; Ğuçıpsede Abdzahya'da güvenilecek gibi deǵil. Geri döndü yerde de bir çıkış yolu yok... Köyünü sağ-saǵlam bulur mu bulmaz mı? Köy yangını (yangın mucuru-kalıntısı) halini almış üzerinde dumanlar bulunur halde oraya ulaşması da söz konusu' Diye, sıkıntı ve gönül buruklukları içindeki alevi yeniden tutuşturmuş olarak delikanlı geri döndü.

Camboletıpşım yawjire pálew wıshaǵu zepış'ecé neǵoyme kaixıǵer — mı pćedıj. A pćedıjri kesıǵ, yaw yej cırı xećıjıpe amal gori kıfeǵotıǵep. Ćalew Ğuc'ıps de jıǵequaǵeriy sebahım kesıjıǵ. Kebarew kılıǵem guǵe enećiy kış'ıǵ, guǵepe tequiy kıfıǵenaǵ. Ğuc'ıps e lıqo ćalem kızerepeǵoćıǵemre «Camboletıpşım kebar lıesıjın» zıfıuaǵemre zeriǵequn yılećıxerep. «Sıǵuşıe seǵeşıpkejı», yıow, sıdmi ehoǵu-téǵećew guǵepence kebar gore kılıǵeesew tısjına? Héwri, zıgoreće ćalem, dezéquaće yımış'aǵew, yıgu kébǵaǵew arew nemıpl kırıtiǵew, yej epieǵur kıfınıǵesın yımuradew arew yıuaǵa? — yıtım yazew zıtırıwıbıteştir yımış'ew, pşır guzejöǵow zıxetım a guǵu-gumećıry kıxehajıǵ.

Cambolet bey'in son bahaneleri ile Nogaylardan aldıǵı süre bu sabah bitiyor. Sabah oldu ise de, kendisi henüz bir çıkış yolu bulabilmiş deǵil. Ğuçıps'ın yanına gönderdiǵi delikanlı da sabahleyin geri geldi. Getirdiǵi havadisler biraz umutlarını kırdı birazda ümit verdi. Ğuçıpsın gönderdiǵi aracı delikanlıyı karşılama şekli ile 'Cambolet beye de cevabı ulaşır' demesine bir anlam veremedi. 'Verdiğim sözü yerine getiriyorum' diyerek, ellerindeki baǵları atarcasına herhangi umut vermeyici bir havadis yollayıp, oturup durur mu? Yoksa bir şekilde delikanlı nasıl davranacaǵını bilmeden onun gönlünü kırdıysa bundan dolayı gözardı edercesine karşılık

verip bu sözlere yardım ulaştırmaya niyeti olduğunu belli etmek için söylediye – işte bu iki şeyden hangisini sececeğini bilemeden beyin içinde bulunduğu sıkıntıya bir de bu ilave oldu.

Mıdıće, tıđem yıııpe kıızıřıkoćınım yehu'ew, neđoy 'ıqoxeri kequađew yihaćeř yisıx. Nebgriř, telmařer yap'ew yaupće naloı txıphe ćeraćeıw yidıćıđexer keuřoxıđ, anexer c'ewkuաřew waćamıđap'ew wızıř'üemıćın piı gućeđunćeıw řisıx. Phentequ ćihem tésı petze, wıpcem tésew zerésađexew, alakoxer zebileđıđew c'ewtuance. Zađehııereı, zap'ıherer, anegu đuc'ıřoxer ćıđem fed, zı lınale wıřakoreı, yawjire cewapır axıjınew kıřhařıseıw řisıx.

Bu arada güneşin ilk ışınları doğmaya yakın Nogay elćileri de gelmiş konuk evinde oturuyorlardı. Dördüncüsü tercüman olmak üzere üç kiři keće şapkalarının üstüne dikilmiş gıcır gıcır desenleri aşağıya bakarken, gözlerini şapkalarının altından eğreltip, yüzüne bakılmaz acımasız düşmanlıkla oturuyorlar. Kıpırdamıyorlar, bakınmıyorlar, yüzleri demirden dökülmüş gibi, bir gram ete rastlanmamacasına nihai yanıtını almak üzere bekleyerek oturuyorlar.

Nebđırıřır yeı neğoyıme yařıuařeće feř'ığew fepağex. Yaabexer dene ujü 'lap; bukarın řec kolen 'lapew Sinop kıraşırem feder yabđıćapx; Astara řař'ire bukassın ćeten fıj 'lepkrı yacene přap'ew kıdeşı.

Üçü kendi Nogay kıııafetleri içindeler. Abaları kalın ipek kumaştan, kuşakları Sinoıtan getirilen pahalı bukarın alaca dokumasından, gömleklerinin astara da yapılan bukasın beyaz keten kumaşından olduğu ise gözükten yakalarından belli.

A nebgrişır neğoy 'lekoleşme ařıřće Cambolet guşafe yeř'ı. Yéj ćemguyépřım yişıf 'lepkeğuş, a nebgrişır zıfeder deđu dedew kığureo: yatéćıđo yilećı yaşıhe tél, yavunaşo kıpéqon şımıew yesağexew, zışığığıjıxew řıćıđe 'lerıhıx. Axer şıf đepřıl'ınım, şıfır yaw'legunım, ćilegu zéphonım yesağex, jalımağere quac'emre yaxabz. şıf gueğumre şıfı théwsıxemre zığı kımığetxıtxıre 'lerıh meħaceme aşış.

Cambolet bu üç kişinin Nogay elit-soylularından olduğunu tahmin ediyor. Ćemguy beyinin kendisi de o sınıftan olduğundan bu üç kişinin durumunu çok iyi anlıyor; güçlerinin hakimiyetine güvenleri var, talimatlarına kimsenin karşı durmamasına alışmışlar bu yüzden kendilerine güvenen eksiksiz elit-varsıl kimseler. Onlar insanları köleleştirmeye, insanı kullanmaya, köyleri yağmalamaya alışmış zalimlik ve güç gelenekleri olmuş kimseler. İnsan sıkıntı-tasa ve yakınmaları karşıısında yüreğinde kıpırdanma dahi hissetmeyen gaddar varsıllardanlar.

A nebgrişır yeı fede 'lepkeće Camboletışır yewćöl'ađ. Yéj feşöşen 'akoxer 'ıqo guşıeğow kızerefağequağerıı yığıap. Yéj fedem zeredezéqonew adezéqo ř'üeyđow yapı'ı. Zefede 'akoxem yazfagu xabzew, hetırew řızéqo xabzem fede yarığotıl'enım şığığew, řhećeıfeřxore xebzeşxore yadızerıhanım pıl. Aw sıdew zafış'ımı, sıdew kadiwıhemi, yeıurabđu zi yafığotıreı. Xabziıy şıfığııy kıdamıetew, anııy ćamıđap'ew, guşıeğu-deweğıııy kamış'ew, aneguşhexer kebım fedew, xıme piı meħacew yıpaşhe đepřıđexew yisıx.

Cambolet bey bu ürünün kendi sınıfından olduğuna karar verdi. Kendisi ile müsavı soydan elćileri kendisi ile görüşmek üzere göndermiş olmalarından da memnun. Kendisi ile müsavı olanlara nasıl davranıorsa öyle davranmaya da özen gösteriyor. Müsavı sülalelerin arasında hatırdan sayılan şeyler gelenekselleşen şeyler olduğu gibi karşıılık bulmak ümidiyle, gereken saygı ve adeti göstermeye de uğraşıyor. Fakat onlara karşı nasıl davranırsa davransın, nasıl (usulü) muhafaza ederse etsin, onlarda uygun bir şeyde bulamıyor. Onun gösterdiği adet ve

insanlığa karşılık vermeden, yüzlerine bile baktırmadan, sohbet veya münakaşaya da mahal vermeden, suratları kabak gibi, yabancı düşmanlar başının ucunda kabarıp oturuyorlar.

Camboletıpşım yıgu şheqo gubj meş'üe lığayer şesti şhay sıd yiamal: yafegubjinti, yilec kıwbıtırep, afılinti, quac'e yiep. Awjire pälew, yawjire guğapew kıfenejiğer kesığ. Awjire evubıtıpew apietirer aféuate, céotıcıjı.

Cambolet bey'in yüreğinde kinle gücengenliğinin alevlendirdiği kızgınlığın ateşi yanıyor, fakat elinden bir şey gelmiyor; kızsız imkanı yok, saldırayım dese gücü yok. Elinde kalan son süre de, son umudu da bitti. Elinde kalan son dayanağı onlara anlatıyor, yineliyor.

— Şöri Kırım hanım şüryiy. Kırım hanımre teriri tızecağop. Mılkı paye, teri tıxeqodenew, şöri, Kırım hanım yişifixem, liye xeşüxınew sıfayep. Bılımir ofep. Bılımir atınım çiler kézgezeğığax. ofır — şıfıshe pçağew kıtféjügewçürer arı. Aş fediz pşaşere cälere ka-ıtxınew tızféjerem, şıfıxer se s'oremi kıwbıtıjınxep, şhac yiwıne pçeu şızawew kırağejen. Aşığum yini, şıqui, bzılfiği, hulfıği xeti zerefefhow kışöbenışt. Arew zıhurem çileri xeqoden, ar kızgureo, aw şö şüizi şöbjıxşo xixın — zısabiy zıtraxire şıf gujıyağexem yaquac'e fedipşı' xaho. Ar şöri kıjügureoştın. Nemíc İlenıkoıcı, aş fede jalımağece Adıge çile zéşüphuağew kebar zanesrem, Adıge İepkew şiem neğoyxeme guj afıryaew hun, nah zeweşxo halebalıkışxo tazfagu yilew hun, İlenıkuitumcı şıfıbi, çılabi xeqodenew hun. Arew zereşıtımce, se sıkızıceleurer yiğöce seleğu. Şüisiraskiriy gurıjüğauri, a zımce tızejügezeğ: şıfıshe pçağem yıc'ape şı-bılım tışüx.

— Sizde Kırım hanına aitsiniz. Kırım hanı ile bizim aramızda da hasımlık yok. Mülk için, bizde kayıp verip sizde Kırım hanının insanları olarktan kayıp vermenizi istemiyorum. Mal sorun değil. Köylüler mal vermeye razı geldiler. Sorun olan – bizi vermekle zorunlu kıldığınız insan sayısı. Bu kadar kızsız ve delikanlı almaya başlırsak, insanlar benim sözümde de durmazlar, herkes kendi kapısının önünde savaşmaya başlar. İşte o zaman ufak-büyük, kadın-erkek, çoluk çocuk demeden hepsi elinden geldiği şekilde size saldıracak. Böyle olduğunda köyde yok olur, bunu anlıyorum ama sizin ordunuzda büyük kayıp verir-evladı elinden alınmış insanların gücü on kat artıyor. Bunu sizde anlıyor olmalısınız. Başka bir açıdansa, bir Çerkes köyünü böylesi zalimane şekilde yağmaladığınız haber olarak yayılırsa diğer Çerkes toplumlari ile siz Nogayların arasında daha büyük savaş-kargaşa çıkar, size kin tutmaya başlarlar, her iki taraf olarak pek çok köy ve insan yok olur. Durum bu minval üzerinde olduğundan, benim ricamın uygun olduğunu düşünüyorum. Seraskerinize de bunu kavratın, şu konuda anlaşalım; istediğiniz insanların yerine at-mal alın.

Aw İ'ıqo nebgrişım aş kıorer yathaqumiy yiherep, xegupşısensexewi, rıguşıenxewiy pılep, telmaşem kıfémıplecew cewapır cecew, guğémıl'ew kıfażıjı: «Siraskırım yiwınaşö ketoğax, kézeğıştre kémzeğıştre kéreu. Mı pçedıj yawjire päl!..»

Fakat onun söyledikleri üç elçinin kulaklarına dahi girmiyor, üzerinde düşünmeye konuşmaya dahi gayret etmiyorlar, tercümana bakmadan cevaplarını umursamazcasına kısa olarak veriyorlar; 'seraskerin kararını çoktan söyledik, kabul edip etmeyeceğini söylesin.

Telmaşer a İ'ıqo nebgrişım yafedaxep. Adıgabzece ımışımew zereguşierem fedekabzew, kémıquxew Adıge şüaşıy şığ. Adıge sıyeşho c'apşem yıpşape dariy sayé plıjıbzır meş'üe tepew kıdewsthüci. Keme ce keğeşığıy yınıbeşxo kıtépiyıcı tés. Hırışö peo hoıcıge hazır goriy şhaşıs. ZıgeAdıge xabze fedewi zıkés'ı, Adıgexer yıguce yımıcağö fedewi zıkéğelağö, guşıeğu zerefefhuğer yıguapew, yiof guzejöğü kıfıgepsınce ş'üeyğö fedew, kéwşıyew zıkés'ı.

Tercüman o üç elçi gibi değildi. Çerkesçe yarım-yamalak konuşmasını andırır şekilde kendisine hiç yakışmayan bir çerkeska da giyiyordu. Koyu renkli çerkeskadan kaba cırtlak kırmızı ipek gömleğin yakaları ateş alavı misali fişkıriyordu. Kamasının sapı ise koca göbeğinin üzerinde dikilmiş duruyordu. Aşınmış astragan bir kalpakta başında. Çerkes adetlerine uyar gibi, çerkeslere karşı gönlünde soğukluk olmadığını gösterir gibi de yapıyor, onunla konuştuğu için memnun olduğunu, içine düştüğü zor durumdan bir çıkış yolu sağlamayı arzuladığını da gösteriyormuşçasına öğütkarane tavırlarda sergiliyordu.

Í'ıqome yacewap pızağew yej zereş'üeş'ire guşie wışiy cíhem xehajı ar. — Mıxeme a pórer yaşteştep. Axer nahıbew kızféjağexer Adıge pşaşexer arı. Axeme yamış'ew weguğa Adıge pşaşeme yawase. Adıge pşaşexer bew lape. Akmeçét, Baxçisarey ye Kaffa bezerxem zınağesirem, Adıge pşaşexem, nah mece dedemi, pyiastr miniyiy-minipşı' yaçaxışt. Pşese dexaome, min toçítu-toçışım nesışt. Stambul nağesme, yawase fedítu huşt. Adıge çalexeriy lépe ded. Kelıt cı a pşeşışemre çelişemre bılımıshew apewçüştr. Şım yiwase pyiastr şítu. Afediz şı — bılım wıçılıle kıdeçınep. Mıxemi ar değu dedew yaş'e. Se Adıgeme sakıxehuhağ, thamıcağo kyahul'enew sıfayep. Nıbjıce şítu daşmi, çiler psawew kaneme nahışü'ı.

O, elçilerin verdiği yanıtı kendi sanıları çerçevesinde öğütkarane uzun sözlerini de ilave ediyordu.

— Bunlar senin söylediğin o şeyi kabul etmez.

Onların bu işe daha ziyadesi ile kalkışma sebebi Çerkes kızları. Onlar Çerkes kızlarının fiyatını bilmiyor mu sanıyorsun. Çerkes kızları çok pahalı. Akmescit, Bahçesaray veya Kefe pazarlarına Çerkes kızlarını ulaştırdıklarında, en azından 8-10 bin piaster (kuruş) kazanç elde edecekler. Güzel kızların fiyatı ise 40-60 bine kadar ulaşır. Bir de İstanbula ulaştırırlarsa fiyatları iki kat artar. Çerkes delikanlıları da çok pahalı. Bunun üzerinden şimdi o istedikleri 100 kız ve 100 delikanlıya karşılık gelecek sığırın hesabını sen yap. Atın ederi 200 piaster. Senin köyünden o kadar para edecek at-mal çıkmaz. Bunlarda bunu çok iyi biliyorlar. Ben Çerkeslerin arasında yetiştim, başlarına bela gelsin istemiyorum. Köyden 200 genç çıkıp köyün sağlam kalması daha iyi.

Yıgu kırızı, ş'üeğes'eğonew Cambolet aş yeupc'ığ: — Vo c'ıpece tide wışışa?

Cambolet aklına gelen, kendisine ilginç gelen şeyi sordu;

— Sen nerelisin?

— Se Lebe uşö sıkışalıfığ. Labe mıdrabğum tpeğuneğow mehoş çile şısığ. Sişıquğom aş sışıçırew huğe. Adıgabzi aş şısş'ağ. Lépkée cıganme saşış, Íakoce — Tohtamış. Mı keqoğe zem te ti Pşize uşö neğoyxer yaxetep. Mıxer Cambulak werdám şısış, Tén adrıcı şıexer arıx. Se mış sakıxefenew zerehuğer: se cı Káplw sıdes — weş'eba? Pşize uşö neğoyxem yasiraskir yidiwan zıdet çileşxor arı. Se aş telmaş enaáter siew sıdes. Arıtı, tisiraskırı cambulakxer telmaşce kızeleuxem, se sıkarıtığ.

Ben Labe (nehri) kıyısında doğdum. Labe'nin diğer kıyısında komşumuz Mehoş köyü bulunuyordu. Küçükken orada amelelik yaptığım da oldu. Çerkesçeyi de orada öğrendim. Cigan aşiretindenim, sülalemiz tohtamış. Bu gelen orduda bizim Pşize (Kuban) kıyısı Nogayları yoklar. Bunlar Don nehrinin diğer yakasında bulunan Cambulak uruğundanlar. Benim bunların arasına düşüş şeklimse; ben şimdi Kaplu'da yaşıyorum -(kaplu'yu) biliyor musun? Pşize(Kuban) Nogayları seraskerinin divanının bulunduğu kasaba. Ben orada tercümanlık vazifesi yürütüyorum. Cambulaklar seraskerimizden bir tercüman istediklerinde beni onlara kattı.

Camboletıpşır aş kıorem yedeu-yémıdeou, yıgu qodıǵapew haćeş pçe zeuxıǵemće maple. «Yıqodi-jıpe kesıǵeće yeneguyaǵo... Ğuc'ıpsi, Abzaxı, nemıc epıeǵow kılıesıǵıuy raǵefejınep...— yeo yıguće, qodıpew ş'üecıpiy xecıpiy zimiejım yewçöl'eǵaxew. — Nemıcew evubıtıpew zızerezıniy yiejep. Cıriy zı mefe pále kaşü'idéxıjı, sıd yışü'ıaǵ — nah yibeleriǵıǵom, yanahew zışıguǵın blaǵe zışımıem zıkıtıraǵefaǵ. Mo yış'ımı, mo kış'ıjmi, yıçile xeqodeşt, yejiri — te qon, nıbjıre lépk nepetéxew yışha yaxixew yaxeçijına — yejiriy yıçile deqodışt... Kesıǵ, zıfaorer yafed...»

Cambolet bey, onun söylediklerini dinler-dinlemez şekilde umutsuzluk içerisinde konuk evinin açık kapısına bakıyordu. 'Ğuçıpsın da Abdzahların da başkalarının da yardım etmesine onlar vakit bırakmadan ... Ölümün yaklaştığına kani olarak' bir kurtuluş çıkış yolu olmadan yok olacağına kanaat getirmiş halde – başka da dayanacağı bir dayanağı yoktu. Onlardan bir gün daha süre kopartabilse dahi ne faydası gelirdi ki, - en silik, en çok güvenecek yakınının olmadığı döneme denk getirmişlerdi. Öyle yapsa da böyle yapsa da köyü yok olacak, kendisi de nereye gitsin ki, onlardan başını kurtarıp ayrılrsa ebedi bir utanç içinde olacak, ne yapsın, kendisi de köyü ile birlikte yok olacak... Zamanı geldi dedikleri gibi...

Ar zışion dedem, haćeşıpçem pec'ınatew şxonç weǵuyış fediz yıçıjaǵew bgı setxışö tequm tét mezışxom zı lesı şü'ısaǵe kıxecıǵew yıleǵuǵ. Çilem deçiy kıdehaji şımıew, a lesı zakor kızdıcıǵer yımış'ew, ğeş'eǵon fırikuǵew pléw riǵejaǵ. Les şü'ısaǵem pşım yieǵow çile ğunem utıǵem kıfıwızencıǵew keqo.

Bunları söylenirken, konuk evinin karşısından üç tüfek atımı kadar mesafede hafif yamaçlık arazide bulunan büyük ormandan yayan çıkan bir karaltı gördü. Köyden kimse çıkamaz giremezken, yalnız başına o yayanın geldiği yeri de bilmeden, yeterince hayret içinde onu beklemeye başladı. Yayan gelen karaltı, köyün kıyısında bulunan bey'in avlusuna yönelmiş geliyordu.

Lesır plápem nah kızéhem Cambolet yıgu kırızaǵ: «Ğuc'ıps arıme?.. yınaǵere, yikobe-bjebaǵere kızeraorem fed... Aw Ğuc'ıipse arew psıncew sıdım kıhına? Tıǵopçihe, tıǵe kohaǵum dej ar yıpşıpem c'elew áaler kıbǵodeçıjıǵew yeo. Čalem yışı kızerihew, léhu-léwşıce yeraǵew, çeşım kıquǵer kıqow aş kıcélınesınew les dunayem kıtéhuaǵep. Ğuc'ıpsi aş kıcélışıǵaxep. Sıd l'eujiǵua ade, aşıǵum, mı les zakor?...»

Yaya görüş mesafesine girdiğinde Camboletin aklına şunlar geldi; 'Ya Ğuçıps?... iriliği, koca yapısı anlatıldığı üzere... Fakat Ğuçıps bu şekilde nasıl çabuk yetişebilirdi ki? Delikanlı o'nu 'dün akşam üstü sayvanında yatarak bıraktığını' söylüyordu. Delikanlı atını olabildiğince yorga-yorga sürmüşken zor bela bir gecede aldığı yok kadar yolu kat edecek süratte yürüyecek bir piyade dünyaya gelmedi. Ğuçıps bunun dışında değil. Peki o zaman bu yalnız yaya da kim ki?...

Lesım yemıpesıǵew l'ı şü'ısaǵer psıncew kızerequaterem Cambolet gu lıtaǵ. Yıquaçı, cıre nes yımıleǵuǵe lesı quacew, yıǵeş'eǵuaǵ. Če-qophe tohtey praşer, çıǵeé kutemejı şaǵew, láǵew şhaşıt, yıpkışöl yıpece zıkışeyǵew téufaǵew, yilewbeku sajne şaphew, qore çere zexemiş'ıçıjınew, şıqorışü'im fedew, yehıjaǵew kaqoştıǵe ar.

Bir yayanın kat edemeyeceği kadar bu adam karaltısının hızlı ilerlediğini Cambulat fark etti. Yürüyüş şeklinde şimdiye kadar hiçbir yayanın yürüyüşünü andırmıyor olmasına da hayret etti.

Les zakor çilew zebǵuqorem zerexaplew, aş guqodıǵo gumecew delır zew kıǵurıuaǵ. Čilem uǵo dewjırep, wıneǵo çemew mefış huǵew hupem damıfıjıǵexem

yabıw make çılem şaşıt. Ha bıw makeriy aş xetij. Şıfew desır yaçewme ya-uwseyağew guqodıǵo-guaǵu jewkew pşı egumće ape keğezağew şıtıx. Yapş kioştım yejex...

Yalnız yaya geldiği köye baktığı gibi, burada söz konusu olan belanın ne olduğunu hemen anladı. Köyden duman tütmüyor, üç gündür otağa salınmayan ineklerin böğürtüleri köyün üzerinde uğulduyor. Köpek havlama sesleri de ona eşlik ediyor. Köyde yaşayanlarla bahçe duvarlarına dayanmış umutsuzluk-çaresizlikten şakınlaşmış bir şekilde bey avlusuna önleri dönük duruyorlardı. Beylerinin söyleyeceği şeyi bekliyorlardı.

Pşı egumiy şıf bew şızewğoyıǵ — egu qoşı, çew cíbiy jiy cíy zexepħağew şızexet. Zedeǵuşıexerep, zexezéquiıy yaxetep, anexer pşım yihaćeşće ğezağew şıtıx — axeri, gu-aǵu plaćew, yapş kioştım paple şıtıx...

Beyin avlusunda da çok insan toplanmıştı – avlu içi de, bahçe duvarı ardı da genç ve yaşlılarca dopdoluydu. Aralarında konuşmuyor ve bunun yanı sıra gezinenlerde yoktu, yüzleri bey'in konuk evine dönük duruyorlardı. – onlarda telaşlı bakışlarla beylerinin söyleyeceği şeyi bekleyip duruyorlardı.

Lesır şıf zexetme yaqoşırıćew zanćew haćeşım fıwızencıǵ. Vork nebgre zıtew kıpeǵoćıǵeme ar qo petze yavupc'ıǵ: «Camboletıpşır te şı'ı?» Haćeşım ape zıfaş'ım, aş yehow kapımılew, quiy zanćew haćeşım yihağ.

Yaya insan kalabalığının arasından direk konuk evine yöneldi. Önüne çıkan birkaç baykola yürürken sordu; ‘–Cambolet bey nerede?’ konukevini elleri ile işaret ettiklerinde, onlarla daha fazla ilgilenmeden, direk yürüyüp konukevine girdi.

Camboletıpşır kihağem kıfeteci, kıpemiğocew zetewçüağ. Mıdre les zakori, haćeşım zeréhew, pçeam dej kışızetewçüağ. Litur zepewçüğew, zır zım yiğesh'ağorem fedew zepıplıhexew tequire şıtıǵex.

Cambolet bey içeri girene ayağa kalktı, onu karşılamaya yönelmeden dikildi. Gelen yalnız yaya da konuk evine girdiği gibi kapının önünde durdu. İki adam karşılıklı birbirlerine hayretengiz bakışlarla kısa bir süre baktılar.

Kihağer şıfme yamış'ıćew zıgorew Boletıkom kışehu. Yiyinağew yimızakow ş'üepıraş, ş'üekobe-bjab. Neşı-usı círew zexecıhağem peşxomre neşxoxemre yerağew kaxeşı — yiuple guyıxı. Tohteew yıcıbı yılır yihaćeş bǵıku cawe. Şıyeşho c'apşer leguancem kemısew cako, sıye aşhexeri, pathığem fedew, pıwkeycığew enteğum kıblećırep. Hazır upexer bje şü'ışew, jepkim cewenım nesew, lağew dehiyağex. Kamew delır seşxo fediz. Seşxew bğurış'ağew yiyinağece şıf kızerıqo femıetınew kıpşehu. Seşxomre kelatımre yafeşhafew, yıbğırıpıx bğuitu şöhstan almekı şıqu zırızı cırış'ağ. L'ım yimayısteme kablećew yıkuaşöxeri, yışıyaćı, çeşı ğogunçece kızerequağew nerıleğow, wesepsım piğeshüćıǵ.

İçeri giren kişi Cambolet beye insan üstü bir şey gibi geliyor. Sadece iriliği değil biraz salkım saçak, dal budak. Yüzündeki suratındaki tüylerden – kıllardan koca suratı burnu zor seçiliyor, görüntüsü ise göz alıcı. Sirtında bulunan tüfeklik ise konukevinin tavan bağlarına değişiyor. Koyu renk çerkeskası dizlerine varmamaca kısa, kolları ise sanki yırtılmış-kopartılmışcasına dirseklerini aşmıyor. Hazırlarının(mermilik) başlıkları ise siyah boynuzdan çenesine vuracak kadar yukarıya alınmışlar. Taşdığı kama ise koca kılıç kadar. Yanına alınmış kılıcı ise büyüklüğü ile normal bir insan kaldıramaz gibi geliyor. Kemerinde çakmaklı silahı ve kılıcı haricinde iki yanında asılı birer küçük deri torbada bulunuyor. Adamın mesh ayakkabılarının üstünden baldırlarından, çerkeskasının eteklerinden gece yol iz demeden gelmiş olduğu çiğın bıraktığı ıslaklıktan anlaşılıyordu.

Adremi Boletikopşır, zereguğagem femıdew, Íım yemıpesıge geş'üege cerecaşör tréşte. Boletikom Íı kobe-bjebağı, pıresağı zi yepleşul'enep. Smirna kıraşıge şewhe póce kúpır ce cíhe-ğope cíhew sıyew şıg. Yıbğırıpı-kamexer dışepsır kapıtekow, maş'üew mejıw. İrani kıraşıge hırışö peo láperiy yıshe kévupsecıgıew şherıg. Şöhstan mayıste plıjriy yıłaku. Yéj Íı psıgo yışıgıew jecego hurayew negufı. Íı dax, aw mıdrem aş Íıger rimıpesew ş'üegomıow zıgorew kısheu. Daxe yaş'ew yevupseze, yevupseğaşexew, dexeşe-şebaşew, bzılfiğaşör kıtewağe fedew kısheu.

Diğeri içinde Boletiko beyi umduğu gibi yakıştırdığı gibi değil bakımlı ve araste geldi. Boletiko da iri kıyım adam nişanesinden de dağımlığından da eser yoktu. Smirna'dan getirilmiş ince çuhadan yeni zümrüdü uzun çerkeska giymiş. Kemerindeki kamalar altınsuyu yedirilmiş ateş gibi parlıyorlar.. İrandan getirilmiş değerli astragan kalpağı da başını tamamen kaplayacak şekildeydi. Ayağında ise kızıl sahtiyandan yapılmış mesh ayakkabısı vardı. Kendisinde fidan gibi, ince, muntazam yuvarlak sakallı ak yüzlü. Güzel adam fakat diğerrince o erlik yakışmayan birazda (insanın) yüreğine sıcak gelmeyen bir yana sahipti. Güzel yapmak için yontarken fazla yontulmuş, aşırı güzel-yumuşak kadınısı bir şeyler kazanmış gibi geliyor.

— Boletiko Camboletır wera? — zancıew kewpc'ağ kihağer.

— İçeriye giren adam; 'Boletiko Cambolet sen misin?' diye direk sordu.

— Serı. Kéblağ! — piğozıg Camboleti.

— Cambolette; 'Benim.Buyur!' diyerek yanıtladı.

— Aşığum sıleğunır werı. Ğuc'ıps zıfaorer serı.

— O zaman göremem gereken sensin. Ğuçıps dedikleri benim.

— Vo, Ğuc'ıps! Ziheceğu tıfehuapsew zıshe tımıleğow, Ğuc'ıps! Ziheceğu mafe tfehın Ğuc'ıps! Kéblağ, kéblağ! Mo kıdahiy tıs! — yıow wıbzırabzew kıpeğocıg yetane Camboletıpşır.

— Ooo, Ğuçıps! Konuk etmek arzusu duyduğumuz ama kendisini görmediğimiz Ğuçıps! Ğuçıps konukluğun bize uğur getirir! Cambolet bey güzel bir dille karşıladı sonra; 'Buyur,buyur! Şöyle geç otur!' dedi.

Aw pşım yidexe-uağe paye, Ğuc'ıpsıe yımaxe zeecığep, a zereneğıyév, kıriğeleğuge tısıpem, pşım yıpşece, zi xımıuhew, quiy şétısexıg.

Beyin iltifatlarına nazaran Ğuçıps yüz ifadesi değıştirmedı, olduğu gibi dik başı, kendisine gösterilen beyin oturduğu yerın üst tarafındaki yere bir şey demeden gidıp oturdu.

— Wıhaceğu sızfehuapserer beş'ağ, Ğuc'ıps, aw mış fede zeucacep se sızpepláger, — zepığewştığep pşım yıguşıe şövups.

— Bey tatlı dilliliğini elden bırakmıyordu; ' Ğuçıps, seni misafir etmeyi çoktandır arzuluyordum, fakat benim beklediğim buluşma böylesi değildi.'

— Íıge keğeleğuaşem tışızeucağ, aş nah zeucepeşü'ı wılıhujına?!

— Erliğin-erkekliğin gösterileceği bir buluşma ile buluştuk. bundan daha iyi buluşmamı arıyorsun?!

— Arı şhay, thamıcağom nahi, hıyarıgoce wızeucenır nahışü'ığeba...

— Evet ama,felaketten ziyade hayr üzerine bir araya gelmek daha iyi olmaz mıydı...

Ğuc'ıps e aş zi kıpıgozıjıġep, zancıw ofew kızfequaġem yıwj yihaġ. Ne ceġo ŝınaġoće neġoy l'ıqow ŝısme yafépléci, cécew Boletıkom fıziġ:

— Mıxer ara?

— Ğuçıps bu sözlere hiçbir şey ilave etmedi, direk gelmesine sebep olan konuyla ilgilenmeye başladı. Ürkek garazkar bakışlarla bakan, oturmakta olan Nogay elçilerine göz atıp, Boletıko'ya sordu.

— Bunlar deġil mi?

— Arı, neġoyızem yasiraskırı yıl'ıqox.

— Evet Nogay ordusu seraskerlerinin elçileri.

— Ade sıda kaorer?

— Peki ne diyorlar?

— Kaorem we xedau, — yıuyi, Cambolet telmaşım zıkıfıġezaġ: — Keojel terezew dawew kıtpaġewçüġer.

— Cambolet, '-Söylediklerini sen de dinle' diyerek tercümana döndü; 'hangi dava-iddia ile karşımıza dikildiklerini bir daha düzgünce söyle' dedi.

Neġoyxem yavunaşüyi, mefitu pále kızeratıġı, cı yawjire pálew, yawjre mafer kızeresıġı — zeće kebarır telmaşem kıcıotıcıjıġ.

Tercüman, Nogayların ultiomatolarını, iki gün mühlet verdiklerini, şimdi son sürenin dolduġunu, son günün geldiġini, bütün haberi yeniden anlattı.

Aş kızéwxım, Ğuc'ıps e Boletıkom zıkıfıġezejıġ.

— Ade cı we, Boletıkopşır, sıd př'ew wımorad? — kéupc'ıġ.

O (sözünü) bitirdiġinde, Ğuçıps Boletıko beyine döndü;

— '-Peki, Boletıko beyi, (şimdi) ne yapmayı planlıyorsun?' (diye sordu).

ofır zereştır, źew kéġolıl'aġem yibaġere yej quac'ew kolımre zıfedemre fiuati, Cambolet kıpızejıġ:

Vaziyetin halini, karşılarına dikilen ordunun kalabalıklıġı ile kendisinin sahip olduġu gücün ne kadar olduġu anlattıktan sonra Cambolet bey ilave etti;

— Vo wadejće, Abźaxeće kıcew epiéġu kıtfefonım nemıcre guġapé simıew arı siof zıtétır. Yéġezıġem l'ır epee yauaġ, kao cı we epiéġu wızerehuıřtır? Abźaxeće wawj kırıqon řıa? ř'exew kinesına?

— Seninkilerden, Abdhazy'a dan bize yardım gelmesinden başka bir dayanaġım olmamaca içinde bulunduġum hal bu... 'Er adam zorda kalana yardım edendir' derler, şimdi senin ne gibi yardımın olur söyle? Abdzahya' dan senin ardından gelecek olanlar var mı? Çabuk yetişirler mi?

Ğuc'ıps e yınaxe nahriy nah zexehaġew yeplıxew tequire řısıġ. Yétane sambırew kırıġejaġ: — Abźaxe sıkızdırıquaġem make yazġeuġ, se sıkeguzajüi, abźaxeme yař'eştim sémijew sıkequaġ. Afede ofće abźaxexer çanew zéqo yaxabz, aw gujüaġe mıhow kesin-kemisınxem sıfeşıhatep. şıfiber zeġewuġoř'üep. Se sřheće sfeř'eşüştır wes'on. Nebgre zakoće źem sıpewçünış helaçım yizġefen s'ome wızġepřen. Ař fede zışıhıw zışauaterer pşısexer arı niep. Ař fede ġeguġe nepşıce wızġepłehunep. Aw mı sihazırılé bġuiü weġu př'ıqux arıl. Mı sicabġure řö almekı hazırme arılzew weġu şecıre türe yıl,— yıuyi, almekır kıtati, hazır zerıl kırxıy kırıġeleġuġ.— Mıdre semegu almekmi ġını-přeř'üeře

zexelew, hazırme arımılew weğu şećire türe yil. Psewmćiy — weğu toćipll. Ca weğu zéwlem şışew zı weğu haweliye sımış'ınew wiseğeguğe. Axer zısıwxirem, siseşxo yiğehüştiri aş xeseğehojışı,— carı se wızerezğeguğenew skolır. Şöriy zıgore kışükoćınba, şüiçileşxo l'ı kidećınba?!

Ğuçıpsın suratı olduğundan daha da asılmış bir halde önüne bakıp müddet oturdu.

Ardından sakin bir şekilde (konuşmaya) başladı;

— Abdzahya'da geldiğim yerde (onları) haberdar ettim, ben kendim acele ettim, Abdzahların yapacaklarını beklemeden geldim. Böylesi işleri Abdzahlar aktif davranmayı gelenek edinmişlerdir, ama gelmekte gecikirler mi gecikmezler mi buna şahadet edemem. Çok insanın bir araya gelmesi o kadar kolay (çabuk) değil. Ben şahsen ne yapabilirim (onu da) söyleyeyim. Yalnız başıma ordunun karşısına dikilip onları helak ederim dersem seni kandırmış olurum. Böyle şeylerin olduğu masallarda anlatılır. Böyle gerçek olmayan bir umutla (seni kızdırmayayım) heyecanlandırmayayım. Fakat bu (göğsümün üzerindeki) iki taraftaki fişekliklerde-hazırlarda 16 atım (fişek) var. Sağ tarafında asılı olan deri torbanın ağzını çözerek hazırlar içinde yer alan hazır atımlıkları göstererek; 'bu sağ tarafımdaki deri torbada 32 atımlık hazır var diğer soldaki torbada ise hazırların içine konulmamışsa da 32 atımlık barut-kurşun var. Toplamda 80 atım. Bu kadar atım içerisinde bir tanesini bile boşa atmamak konusunda seni güvendiririm. Bu atımlıkları bitirdiğimde ise kılıcımda becerebildiklerini de ona ilave ediyorum. Sizde bir şeye gücünüz yetmez mi, bu koca köyden adam çıkmaz mı?!

Awjire guşıexer Ğuc'ıipse pñeşe hazırew pşım fizığ. Étane kegubjipi kızşiletığ. Haćeşım pçeam şızexegućağew yitiğew werkwemi, pçe ćıbımće haćeşım kébğeyğew şızexetiğemi zakıfığazi, nexayew, wızış'üemıćınew yabğew, yımake, şhac zıdeşıtım şeğaste zıfaorem fedew, katéhupćağ:

Ğuçıps bu son sözcüklerini sert bir şekilde beye söyledi. Daha sonra iyice kızıp atılıp kalktı. Konukevinin kapısında üzgün şekilde duran baykollara, kapının ardında konuk evinin önüne yığılmışçasına toplananlar dönüp,sert bakışla,kaçınılmaz bir sertlikte, sesi her bir kişiyi bulduğuş yerde dahi ürkütürcesine, çığırdı;

— Armırme, mırew şırew şü-eñuambe şü-yibğırıpıxı değenağew şüzexetew şü-yipşaşexemre şü-yićalexemre dyajüğüşta! Şü-hade rışümüğaqoxew, şö kışüşıguğew şüaćıbı det bzılfiğew thamıćexer ğerıpem yajüğüşta?! Şüşıfba, şüAdıg'eba, seo?! Şül'ıba, paće şütétba, pao şüşharığıba?! Ar ħuna seo! Ćemguyé l'ı yisıjıba, seo?! — yıow, Ğuc'ıipse, pejejini, bğeesejiniy wımılećınew, mışejı gubjığem fedew, haćeşım şıñuş'ew yiwçüağ.

—Yoksa böyle parmaklarınızı kemerlerinizin ardına sıkıştırıp bir arada dikilerek kızlarınızla çocuklarınızı götürtecek misiniz! Cesediniz üzerinden geçmeden, size güvenen ardınızdaki zavallı kadınları esarete mi göndereceksiniz? Size, insan değimlisiniz, Çerkes değil misiniz, diyorum?! Erkek değimlisiniz, bıyığınız yok mu, başınıza şapka giymiyor musunuz? Böyle olur mu,diyorum! Ćemguyya da artık erkek yok mu,diyorum?! (şeklinde) adeta kızmış bir koca ayı gibi konuşarak konukevinin içinde gezinen Ğuçıpsı durdurmak, sakinleştirmek imkansızdı.

Ğuc'ıipse yiguşie ğıyéxer, yişxonçışe fedew şerıwew, ćemguyéme agu yifağew, yazexeş'ıć kığewşıjığew fedew huğew. Nebgre zırızım kışējağ — l'ığew téwbiteğew pıtağew anegu kitecağew, kyabğegezejın wımılećın ş'ıćew, nebgre zırızıxem pşı egur kabğınew yawblağ. Voş'e-demiş'ew téwbıtağew agu şızeriğem feorıs'exew, aş yiğesećen fehıjerem fedew, çılem dehajxew fējağew. Aş lıpıtew, şagum deti şagu ćıbım şıi zew kezereğewkuağ. Aşışew nebğırıtı ğoremi guşie zerauağew, aw psewmiy yagukeć

zereş'ağē fedew, a l'ığē téwbiteğē pıtağēr anegu kihağew pşım yiegu kabğını, çilem zıxaphejığ. Pşım yiegu neçı kehuğ — kıdenağēr yiwerk beykoxew feo-faş'ew pşım lexetın zipşerılxer arığe mep.

Ğuçıpsın kinayeli sözleri, hedefe isabet etmiş kurşun misali Çemguyların yüreklerine isabet etmiş, uslarını-kavrama yeteneklerini uyandırmış gibiydi. İlk önce birkaç kişi ile başladı, yüzleri kararlı ifadeler aldı, geri döndürmesi imkansız şekilde bazıları beyin avlusundan çıkmaya başladılar. Aniden yüreklerine atılan kararlılığın gereği, bunu gerçekleştirmek üzerine yollanmışçasına köye dağılmaya başladılar. Ardından avluda bulunanlarda bahçe duvarı ardında bekleyenlerde hareketlendiler. Aralarından iki kişi dahi birbiri ile konuşmadan, hepside birbirinin hissini bilirmişçesine yüzlerini o erlere mahsus kararlılık duygusu kaplamış olarak beyin avlusunu terk edip, köye dağıldılar. Beyin avlusu boşaldı. Geride kalanlar sadece baykolları, beyin ihtiyaçlarını gidermek için çalışanlardı

Ğuc'ipse yuağexer zızexaxım, aş şıfıxer kızeriğebırısırığeri zaleğum, şü'l zereşımiejır agurıui, neğoy l'ıqoxer pşımı sıdımı pımılıjxew deqoşıjığex.

Ğuçıpsın söylediklerini duyduklarında, onun insanları ateşlendirdiğini, iyi bir şeyler olmayacağını anlayan Nogay elçileri bey'e de başka bir şeye de bakmadan ayrıldılar.

Aş lıpıtew çilem zexezéçeşxo kıdetecağ. Yapş kıoştım yejew zetékağew şısığē çiler kızxeşhojığ, pşım kıoştmi pımılıjxew, yaşha zerexaxıjışöw, zawem zıfêwhazırew féjağ. Şı-wane ziem zetrélhe, aşē ziem zedélhe, gını weğuxer zerağafe, zeaxı, zefagoşı, guneğuxer eşe guğuce zefaçex. Şxonç aşē zımıemi seşxojxer, mayıtexer, pıcxıxer kaştejı, mijölüm dale, yavuphu. Yazınıkomi şabzemre şebzaşexemre zerağewujı, zışebzeps şıgome yaşxığem şıce gşığıē bzepsıce rézejı. aşē zımıaxe pşıl'lı lejeqoj thamıcxemi, kóho bjepepılxer yağehazırı, yavobzeğuxer calıcı.

Hemen ardından köyde büyük bir hareketlilik başladı. Beylerinin söyleyeceklerini dinlemek üzere atıl bir şekilde bekleyen köy dirileşti, beyi de önemsemeden, kendi başlarıncı savaşa hazırlanmaya başladılar. Atı-eyeri olan donanıyor, silahı olan silahlanıyor, atımlık barutlar hazırlıyorlar, birbirlerine veriyor-paylaşıyorlar, komşular birbirlerinde silah bulmak ümidiyle koşuyorlar. Tüfeği silahı olmayanlar, eski kılıçları, teberleri, harbeleri ele alıyor bileyi taşa vuruyor sivrileştiriyorlar. Yarısı da yay ve oklarını uyduruyor kirişini farelerin yedikleri ise at kuyruğu kıllarından yeni kirişler atıyorlar. Hiç silahı olmayan zavallı işçi kölelerde dişli yabaları hazırlıyor, baltalarını siliyorlar

Bzilfiğexemi guzejöğuşxoce yavuneğō epe tequxer yağebilı, — neğoyxem şabzece maş'ue zeraşrer yaş'eş, wıner stımı ađer kenen yao, tézeçı zetélım yıqoş ralhe, cep cırew xatem detım xağebilhe...

Kadınlarda telaş içerisinde az-buz ev eşyalarını saklıyorlar- Nogayların yayla ateş atıp evleri yaktıklarını biliyorlar (bu yüzden), ev yansa bile eşyalar kalır diyerek üst üste yığılı tezeklerin içine (eşyaları) koyuyorlar, bahçede yetişmiş ketenlerin arasına saklıyorlar...

Siraskırır, neğoyızem yipaşe, ceneçıpşe bgıntew pçedıj kalmekşayım yeşöw yipşıpe yisığ. Kıızıfeqoğē ofew ce zıfemihurem yığapew, yınaxe leşew zexewcağ. L'l şöntew nıbeşü, yinequşhitu kıtébegıcığew, yınaxe zefafızığē fedew, yınexer kağeplejırep. yıpacere yıjepk şüambğore şı şü'lşe zırızew yatetır yabğew mepiyi. yılıkoxer zebileğew cewpcağex, şı şhente pıtexer kéğétılécığew alreğum tés. Ş'üegomıhew şayem yehupe, yeğewçüjı, şhawkerem fedew, yinepepşıxer yeızıxığew şesi. Zağori pşıpe cıbımce cedeucı.

Serasker, Nogay ordusu komutanı, sadece gömlekli (oda) kemersiz bir şekilde kalmık çayı içip karargahında oturuyordu. Geliş sebebinin sonuçlanmamış olmasına tasalanarak suratı çok asık. Er suretinden uzak göbekli, iki yanağı fırlarcasına şişmiş bir şekilde, suratı gerilmiş gibi, gözleri (adeta kısılmış) bakamıyor (bile) Bıyık ve geniş çenesinde bulunan siyah seyrek kıllar yabanice dikilmişler. Bağdaş kurmuş üzerine sert yün yastıklar konulmuş halının üstünde oturuyor. Hoşnutsuzca çayı yudumluyor, bırakıyor, pinekler gibi, yüzü sarkık oturuyor. Bazen de sayvanın (karargahın) dışına kulak kabartıyor.

Siraskırım yıgu ş'üep. Bzılıfıge nıbjıçıtı yışay deşxınxer kıfizeblaxı. Axer uho zıul pçejıyew pşıpe pxac'em xelımce kéhex, yeçıjıx, kídéqoçıx. Dexeçayex, pkış'üex, çeraçew kolen-pçelenew fepağex, aneguşhe plıjce zeçeğelıhağ, nezejü çıhexer nahri rağewçihew yanapşexeriy yanapexeri sırmece çeğelıçığex. Aw siraskırır axemi yafépléçıjırep, ş'üegomıow nemıpl yarétı. Aş paye adrexeri kışeguse. Bere pemıtew Adıge pşase kıerıhanım siraskırır zereşıguğırem yikebar yamış'e huna — yaş'e, nemıpl karıtew zerehuğeri aş fahış, aguşhe kıfızereşxı, yabğew aupş'e zetékuzagağew necağoçe kıfıç'eplıx. Aw yagukane raonçe ş'üel'ıçıx — yıwıneutıx, sıdew zakıfış'ımı, femıorış'en fıtxep.

Seraskerin yüreği bunaltılı. İki genç kadın çayına aperatif yiyecekleri değiştiriyorlar. Onlar sayvanın arkasındaki perde örtülü kapıdan giriyor-çıkıyor hizmet ediyorlar. Güzelceler, iyi fiziğe sahipler, alaca-bulaca gıcır gıcır kıyafetliler, yanakları allıkla boyalı, dar gözlerini daha da uzun gösterir şekilde gözlerine-kaşlarına sürme çekilmiş. Fakat serasker onlara da bakmıyor, hoşnutsuzca nazar dahi etmiyor. Bu yüzden diğerleri de ona kızgınlar. Seraskerin yakın bir zamanda eline Çerkes kızları geçeceğini umuyor olmasından haberdar olmamaları mümkün mü, haberdarlar, bu yüzden kendilerine nazar dahi etmemesini buna bağlıyor, yürekleri daralıyor, kırgınlıktan dudakları sarkmış bir şekilde onlarda kötü nazarla kaş altından bakıyorlar. Fakat bu sıkıntılarını ona söylemekten ölüncesine çekiniyorlar – vuneutlar, kendilerine nasıl davransa da ona itaat etmeme hakkına sahip değiller.

Pşıpe çıbımce l'ı guşıe makexer kışıuğ. Siraskırım yışhéwkaşö téçıjı, zew zıkiphotoğ. Apaplew pçemce yıu ğezağew zetéwçüağ. Zıpeplere l'ıquışırı, telmaşer yaxemıtew, pşıpem kıhağex.

Sayvanın dışından erkek sesleri duyuldu. Seraskerin pineklemesi duruldu, birden kendine geldi. Onları bekleyerek önünü kapıya döndü. Beklediği üç elçi yanlarında tercüman olmadan sayvana girdiler.

A nebğırışew, Boletıkom yıhaçeş zésxem guşıe-ğıuaye zızış'ıştığexem, cı ştağexew, guzejöğur yamafew, guşier bıjbew kajedetekow kebarır siraskırım raotejığ.

Boletıko'nun konuk evinde kendilerini suskun gösteren o üç kişi, şimdi korkmuş, günleri telaşlanmış, ağızlarından avuç dolusu söz dökülerek haberleri seraskere anlattılar.

— S'oğağeba — kebarım kızıdıyağem fedew, kızşıletığ siraskırır. Adre pçemce cağe: — Psınçew zısejüğefap! — Mıdrexem zakıfıgezeje, kıpızejığ: — Se séneguyage guşı aş! Bat-mırzer arı zece zilajer, zıgeuşıze zığehazırığo pále yarıtığ.

— Serasker 'ben dememiş miydim' diye, sanki duyduğu haber onu yerinden fırlatmışçasına, diklendi. Diğer kapıya doğru seslendi; 'Ne yazık ki ben bunu tahmin etmişim! Bütün suç Batmırzenin, (güya) akıllı ya hazırlanmaları için mühlet verdi'

Yavorda yıl'ı perıt — Bat-mırzem ar pñetepemihew zeretéguşıerer zızexaxım, adre nebğrışım ştağexew zızetıréwşefejığ. Bat-mırzer — ar cegonep! Cambulak werdım yieşhetét keymakanrıy a Bat-mırzem yıwınaşö yedeun fay. Bat-mırzem yej yıze bayrakıy

şhafew mezéqo, yibraki yanah bırak yinew kaxeşı. Cambulak werdam Í'akow yisme yanah Íerihım yışh ar. Arew phetepemihew aş witéguşıenır!..

Üçü ise uruğlarının önderi olan adam –Batmırze'den değer vermez bir şekilde bahsetmesi üzerine ürkerek pustular. Batmırze – o hoş karşılamaz! Cambulak uruğunun kaymakamı da Batmırzenin buyruğunu dinlemesi gerekir. Batmırzenin ordusunun flaması da ayrıyeten taşınıyor, en büyük flama olarak aralarında belli oluyor. Cambulak uruğu içerisinde en büyük aşiretin başı o. Bu şekilde değer vermez bir şekilde ondan bahsetmek!...

Aw siraskir zeweço Í'ehusejır gubjıġeti, yıorem kıcırem pılıjıġep, yiguşıeme yaġeştaġew nebgırışım zızeréwşefijıġemi gu Íítaġep. Guzejöğüce zıkıfapı: «Néqox psıncew a Í'ıj şhakem dej!» — yıuiy kıcıġ.

Fakat asker adam olan serasker kızmıştı da, söylediğinin ne anlama geldiğine dikkat etmiyor, sözcüklerinden ürktükleri için bu üç kişinin pustugunu fark etmemişti. Aceleyle giyindi; 'haydi o yaşlı bunağın yanına gidelim!' diyerek dışarı çıktı.

Bat-mırzem yibayrak nah yaxezıġew şıtıġ, yipşıpı yibayrak yıgupece şıġeaġ, yibrak yipşıpı pçeupe şıc'esaġ.

Batmırzenin flaması daha ayrı duruyordu, sayvanın(karargah) önünde de kapısında da flaması duruyordu.

Siraskırır gubjıġew, zereqorem tétew zancıw Bat-mırzem dej c'ehaneş yıwzenıcıġ, aw pçı cíha zı-ıġew pçeum utıġe wıhumaqom, pçır kışeyiy, kızıterıġewçüaġ. Bat-mırzem yıdej yihanım xabzew pılır siraskırım aş kırıġeş'ejıġ, rezacew xehapşıcı, ay zi xımıuhew, xabzem feorış'ew wıhumaqom riuaġ: — Bat-mırzem yeu: siraskırımre Í'ıqo nebgırışımre yıdej yihe yaş'oiġu.

Serasker kızgınlıkla yollandığı için direk Batmırzenin yanına girmek istediğinde kapısının önünde duran mızraklı myhafızlar mızraklarına davranıp onu durdurdular. Batmırzenin huzuruna girmek için gereken usulü bu durum seraskere hatırlattı, memnuniyetsizce hıhladı, fakat bir şey demeden, adet olduğu üzere korumalara;

— Batmırzeye serasker ve üç elçi huzuruna girmek istiyor de' dedi.

Bat-mırzem yıpaşhe zéhemi, siraskırım xewkuage kıxefaġ — selam rixınım pımıléw guyée kuwaćew kırıġejaġ: — Se s'oġaġeba, cemguyépşım zawem zıfêġehazırı. Cıdedem, pále yemıtıġew çiler zétpfon faye!

Batmırzenin huzuruna girdiğinde de serasker hatalı davrandı, selam vermeden gönül kırıcı çıġırma ile (söze) başladı;

— Ben söylememiş miydim, Cemguy beyi şimdi savaşımaya hazırlanıyor. Mühlet vermeseydin şimdi köyü yağmalıyorduk.

Bat-mırzem yipşıpı nah ehú-léhu, nah feş'ıġewiy zelıuxıġ. Alreġow cézaġem hócıġe nále yımiew cékeş, txıphé kolen masć. Peşe şhente húrayew kéġetılécıġexeri nem kıćecagow dışepÍ-denefće yidıcıġex.

Batmırzenin sayvanı(karargah) daha muntazam, daha da zengince tanzim edilmiş. Serili halı, solgunluktan eser olmamacasına yepyeni, alaca gösterişli desenli. Etrafında yuvarlak şekilde konulmuş yapağı minderler göze batarcasına sırma-ipek işliler.

Yéj Bat-mırzer, jırıteceş yıpçedıjışxe feo-faş'exer zeşü'ıġećıġen faye — yizakow, budda the suret şıqum fedew, yılıkoxer zebilezıġew zeş'üesew şıs. Yidene abe dışeps zaćew dexe kolen. Aw yej Í'ıj wıpışquġe şıqu. Pçen jaće fedew, psıġow kıpışre jeće

tequri, yijepk şüambğome sı poće şırhew kyalelexırı pkıneće yiağew ğojış. Yınegu nekepak, mırıse zelağem fedew, zexeşısağew uplac.

Batmırzenin kendisi ise erken kalkmış sabah yapılması gerekenleri (çoktan) halletmiş – yalnız başına sanki minik bir Buda putu gibi bacaklarını bağdaş kurmuş kendi kendine oturuyordu. İpek abası ise tamamen doreli güzel bir alacaydı. Ama kendisi yaşlılıktan büzülmüş ufacıktı. Keçi sakalı gibi, inceden fırlak sakalıda, geniş enegindeki yumuşak tüysü sarkık sakalları da kına ile aşırı sarartılmış. Suratı ise gözce burunca eğri-büğrü, buruşmuş-solmuş elma gibi, bakılası değil.

Aw yiuplecağe yemipesiğew, şhelıtejışxor kıxeşew ziğeyinew zeş'ües, yinijew maple, yiguşii weseşxo fiş'ew sambırew, xiwıupcew meguşie. — Lıti şıfıği peceqodejew sıdır kehuğ, siraskir? — kızıfızığ aş, yerağew kıfideplıyı.

Fakat bu bakılası değılligi ile örtüşmeyen şekilde, özgüveni belirgin olarak kendini büyükseyip oturuyor, dev'mişçesine bakıyor, konuşmasına da değer verircesine sabırlı bir şekilde yavaş yavaş konuşuyor.

— Zorla(isteksizce) bakarak; 'Serasker insanlığını da saygısını da kaybettirecek ne oldu' diye laf sokuşturdu.

Siraskırım a kızıfızığe guşıxeri ğıyı mijö wenteğow kıfiriğaş'ew kıtəfağ — zıkiş'eji, yie cabğu yıbğe tırılhi, şhaçafew bğıufe fiş'ığ.

O sokuşturduğu-attığı lafla seraskere ağır bir taş gibi denk geldi – kendini topladı, sağ elini göğsüne koyarak saygı belirteci olarak belini büktü.

— Şüketis, kebarew şıer kaşüo,— kıuağ yetane Bat-mırzem.

— Daha sonra Batmırze; '-Oturun, olan havadisi söyleyin' dedi.

yınape kımıetew kebarım kédeui, cécew wınaşö kıtığ: — Zepşxer kewğoy.

Suratını kaldırmadan haberleri dinledi, kısaca talimat verdi;

— Ordu komutanlarını topla.

Zepşew psıncew kezerewğoyiğeme yapaşhe lıquışım yaleğügemre zexaxıgemre kışariğeotejiğ. Aş yıwj siraskırım ş'eğen fayew yılıterer kırığeuağ. Zepşixemi aşce axewpc'ıhağ. Zımı peguşiejığep, şhac terezew yileğurer perıwehu yafemihow kırığeuağ.

Çabucak toplanan ordu komutanlarının huzurunda üç elçi gördükleri ve duyduklarını anlattılar. Daha sonra seraskere yapılmasını gerekli gördüğü şeyleri anlattırdı. Bunlar hakkında ordu komutanlarına sorular sordu. Hiç kimsenin konuşmasına müdahil olmadı, herkesin doğru gördüğü şeyi engel olmadan anlattırdı.

Şısxeme kaoştır kızéwxım, yej gupşısew tequire şışığ, yetane sambırew kırığejağ: — Zewen huncen guxel zakom feşhafew a ofım nemíc lenikoxemce wizegupşısen fayexer xel. Mış tıızéjem keymakanmi seri moradew tiağer Adıge pşı zıtu gorem zepşew tıığum yışınağoce konth kaıtıxınır arı. Nahıce Adıgeme zeweşxo yapéthıjen guxel tiağep. Sıda pome Kırım hanır zeweşxoce kaféjenım fayep, Vurısıyem ş'üel'ıcı.

Oturanlar sözlerini bitirdiklerinde, kendisi bir müddet düşündü, daha sonra sakin bir şekilde (söze) başladı;

— Sadece savaşmak, yağmalamak amacı dışında bu konu üzerinde başka açılardan da düşünülmesi gerekenler var. Buraya hareket ettiğimizde kaymakamında benimde amacımız bize eşlik eden ordunun vereceği korkuyla birkaç Çerkes beyinden haraç almaktı. Yoksa Çerkeslerle savaşmak niyetimiz yoktu. Çünkü Kırım hanı da –Rusya sorunu varken, (onlara) büyük bir savaş açmayı istemiyor.

Cı, siraskırım zeriow, mı Boletikom yiçile zétphonew tétıwbıteme, kıpıcıştım téjúğepł. Aperew aş kıpıcıştır — Adıgexemre neğoyxemre yazfagu zewe-hünce mıwxıjır kiteceşt. Mı İhanım Kırım hanır zıfemıyaxer arı.

Şimdi seraskerin demesi gibi, bu Boletiko'nun köyünü yağmalamaya karar verirsek, (bunun) ardından olacıklara bakalım. Öncelikli olarak bunun ardından Çerkesler ve Nogaylar arasında bitmez tükenmez savaş-yağma başlayacak. (bu da) bu dönem Kırım han'ının hiç istemediği bir şey.

Kırım hanım yigubğeni tıkimıwbıteme, çiler zétphonew tşxınew tıfėjeme, yetani kıpıcıştım tıkéjúğepł. A Ğuc'ıpsew zıfaorem yikebar se zexesığew sışığıuaz — aş yıuağer yiğeseceşt. Yétaniy a şxonç weğu pçağew aş kıpçığemce aw sıdmi weştep ar, xeplıheze weşt — İışhew, zepşew txetır yişece tışıpıcışt. Ar hıjeştep, yişxonçışe taşışew İ'ew rihıxrer tişe yıceleniko yıwasew keweşt ar. Aş yıwuşınew nemíc şxonçawexeri a çilem kidecim. Kısaşuu cı şö: tixeğegu yanah İ'eko İerihew yisxer zıxequadece aş yawase konth dedğotešta mı çilem? Şıpke, zawem şıfı xequade xabze. Yéw zer İ'ışhe yimiejew kızınere, kéhul'eştır şöriy şöş'e.

Kırım hanının memnuniyetsizliğini umursamadan, köyü yağmalamaya yemeye başlarsak ardından olabileceklere de bakalım. O bahsedilen Ğuçıps havadisini duydum ve (Ğuçıpsı) iyi tanıyorum – o dediğini gerçekleştirir.

Bunun yanı sıra sözünü edip saydığı o (kurşun) atımlığını rastgelede atmayacak, bakına bakına vuracak – kurşunları ile aramızdaki komutanları, yöneticileri seçe-seçe vuracak.

O telaşesiz-paniksiz davranacak, ateş ederken tüfeğinden çıkan kurşunun aramızdan alacağı adam ordunun yarısına bedel olacak. Onun kışkırtacağı başka tüfekçilerde o köyden çıkabilir. Şimdi siz bana söyleyin; Ülkemizdeki en elit sülalelerden insanlar ölürlerse bu köyde bu değerde ganimet bulabilecek miyiz? Evet savaşta insan ölmesi doğal. Ama ordunun yöneticileri ortadan kalkarsa, ordunun başına gelebilecekleri de siz biliyorsunuz.

Bat-mırzem zepiğewi, şısme yaşışew zıgore kezıon şıeme yeje fedew, yınape yeızıxığew tequre şısığ. Yéw zımı zi kızıpémıojım, yej yıwınaşö kıwpsełıjığ: — Arışı, keymakanım yişeci se sşheci a ofım wınaşöw yespesırer arı: şehoğı-ehoğow pıtwbıtıcığer zıdetfını, psıncew tıucıjışt!..

Batmırze konuşmasını oturanların içinden bir şeyler söyleyecek olan çıkar mı diye bekliyormuşçasına durdurdu, yüzünü önüne eğip bir müddet oturdu. Fakat kimse cevap vermeyince, kendi kararını beyan etti.

— Bu yüzden kaymakamın namına da kendi adıma da bu konu hakkındaki düşüncem şu; ne kadar at-sığır sürüsü tuttuysak önümüze katalım, çabucak (buradan) ayrılalım.

..Mıdıce, Boletikopşım yiçile, Bat-mırzem yipşıpe şauağer yaş'ağep yıcı zexaxığep. Pıyım zerepeğocınew zağehazırığew, şxonçawexeri axegoşağew, çileğune çewme yatekoıcığew kakotışağew pıyım paplew çiler şısığ. Arew yeplıxeze, neğoy zexşxom psıncew zızeçikoji zıocıjım, geş'eğonişxo yaşıhuğag.

...Diğer tarafta, Boletiko beyinin köyünde Batmırzenin sayvanında söylenenleri bilmediler, duymadılar. Köy ahalisi düşmanı karşılamak üzere, tüfekçiler köy kenarındaki bahçe avlularına dağılıp diğerleri ile mevkilenmiş düşmanı bekler vaziyette duruyorlardı. Böyle bakarlarken, koca Nogay ordusunun hızlı bir şekilde geri çekilip ayrılması onlarda büyük hayret uyandırmıştı.